

An aerial photograph of a residential street in Woensel-West. The street is lined with brick houses and parked cars. In the foreground, a large group of people is gathered on a paved area, forming a long line. The pavement is marked with colorful hopscotch patterns. A rainbow flag is visible on a pole near the group. The background shows a hillside with more buildings and a cloudy sky.

Terug naar Woensel- West

De wederopstanding van een
probleemwijk – een reportage

Jos van der Lans

Terug naar Woensel- West

De wederopstanding van een
probleemwijk – een reportage

Jos van der Lans

Het Buurtondernemingsteam
Van links naar rechts: Tolga Kapusuz, Ingrid Vermulst,
Issanka van der Paal-Argyarakis,
Patrick Walravens en Nienke Bruinsma

Ten geleide

Tien jaar geleden wees minister Vogelaar veertig wijken aan die meer dan gemiddeld kampten met grote sociale en economische problemen. Door gezamenlijke inspanningen van rijksoverheid, gemeenten, woningcorporaties en hulpverleningsinstellingen zouden deze wijken flinke stappen voorwaarts moeten gaan maken. De minister sprak zelfs optimistisch over kracht- en prachtwijken.

Drie van deze wijken bevonden zich op Eindhovenens grondgebied: Doornakkers, De Bennekel en Woensel-West. Voor alle drie de wijken werden ambitieuze plannen gemaakt, een mix van sociale, economische en fysieke maatregelen. Maar voor Woensel-West bedachten de gemeente Eindhoven en woningcorporatie Sint Trudo, die als grootste sociale verhuurder de voortrekkersrol op zich had genomen, iets extra's. Voor de uitvoering van de plannen werd gekozen voor een in de wijk opererende organisatie die slagvaardig zou kunnen opereren met korte en daadkrachtige lijnen naar wijkbewoners, naar

gemeentelijke diensten en hulpverleningsinstanties. Dat werd de Buurtonderneming Woensel-West, een kleine organisatie geleid door twee mensen, één namens de gemeente, één namens Sint Trudo en met een bestuur waar naast verschillende direct betrokken instanties zoals het onderwijs ook bewoners in zijn vertegenwoordigd.

Inmiddels zijn we tien jaar verder. Officieel lopen de actieplannen voor de veertig Vogelaarwijken in 2017 ten einde. In Woensel-West is in deze periode veel gebeurd. Er is nieuwbouw gekomen, straten heringericht en er worden nog zo'n vierhonderd nieuwe woningen gerealiseerd. Basisschool 't Palet is boven zichzelf uitgestegen, in een nieuw gerealiseerd Spilcentrum, en werd in 2013 uitgeroepen tot de beste basisschool van Brabant. Nergens in Eindhoven zijn bovendien zoveel wijkbewoners actief betrokken bij activiteiten als in Woensel-West.

Maar er is ook onvrede. De problemen achter de voordeur zijn niet verdwenen, evenals de armoede en de werkloosheid. Oudere bewoners hebben moeite met de veranderingen in hun wijk. Van een integrale aanpak van sociale problemen, eensgezind gedragen door alle verantwoordelijke instanties, is lang nog niet altijd sprake.

Hoe nu verder? Het einde van de Vogelaar-wijkenaanpak is een uitgelezen moment om te evalueren en naar de toekomst te kijken. De Buurtonderneming Woensel-West wil het daarbij niet laten bij droge statistieken. Zij vroeg de toonaangevende publicist Jos van der Lans om in Woensel-West een kijkje te

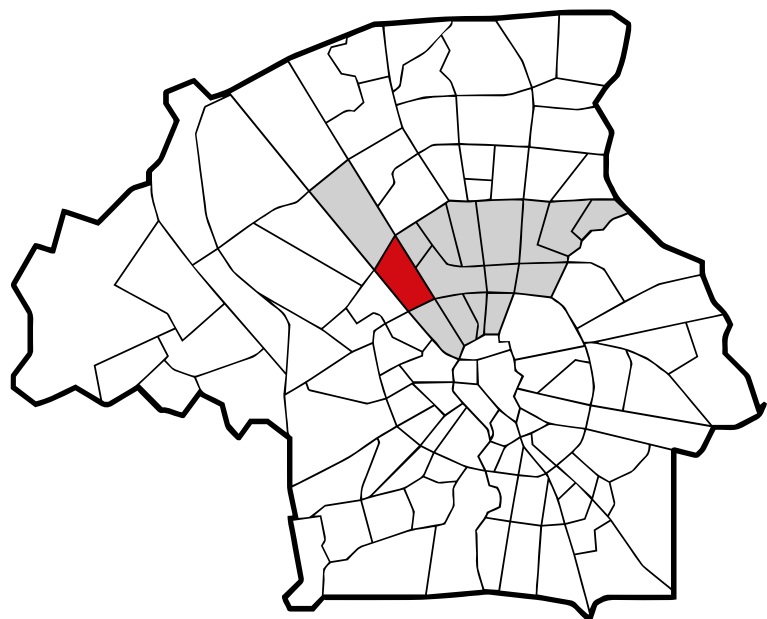
nemen. Hij kende Woensel-West, want in 2010 was hij voorzitter van de visitatiecommissie die de voortgang van de Eindhovense wijkaanpak onderzocht. Proef de wijk, praat met mensen, bezoek initiatieven en instanties, laat ons weten wat je ervan vindt en hoe het verder moet – dat was grosso modo – de opdracht.

In dit boekje leest u zijn bevindingen nadat hij zich een volle week vol overgave aan de wijk en vooral aan de mensen die er wonen en werken heeft overgeleverd. Hij is onder de indruk van wat er tot stand is gekomen, maar toont zich ook geschrokken door de reacties. Hij is enthousiast over wat de Buurtonderneming heeft gepresteerd, maar legt de vinger ook op de tekortkomingen.

Voor de Buurtonderneming Woensel-West inspireert zijn reportage om het gesprek over de komende tien jaar aan te gaan met alle organisaties die betrokken zijn bij Woensel-West. Er moet in de prachtwijk Woensel-West namelijk nog veel gebeuren. Jos van der Lans vat het in de laatste zin van dit boekje kernachtig samen, daarom verklappen we die nu maar meteen: 'Er is met de Buurtonderneming een vooruitgeschoven post gecreëerd die namens gemeente en woningcorporatie de publieke zaak vorm geeft. Dat is nog niet af, het is ook nog onvolkomen, maar het is wel een fascinerende basis om daar over door te denken en op voort te bouwen.'

We nodigen iedereen uit om ons daarbij met raad en daad terzijde te staan.

Bestuur en directie van de Buurtonderneming Woensel-West

■ Wijk 14 Stadsdeel Woensel-Zuid
■ Buurt 21 Woensel-West

Inhoudsopgave

9	Vooraf
15	Deel I Het emancipatieprogramma
49	Deel II De volkswijk
77	Deel III De toekomst
107	Woensel-West in 15 highlights

Vooraf

In de week dat Donald Trump tot president van de Verenigde Staten werd gekozen, verbleef ik in de Eindhovense wijk Woensel-West. Het was, zo leek het mij, een toevallige samenloop van omstandigheden. Twee gebeurtenissen zonder enig verband. Ik was door het bestuur van de Buurt Onderneming Woensel-West (BOWW) gevraagd om met de blik van een betrokken buitenstaander te kijken of de aanpak die men in deze voormalige Vogelaarwijk gekozen heeft om de toekomst van bewoners kansrijker te maken, of die aanpak werkt.

Het was een eervol verzoek. Interessant ook, want ik was in 2010 als voorzitter van de nationale visitatiecommissie wijkenaanpak al eens op bezoek geweest in deze wijk die – net aan de andere kant van het spoor, in de schaduw van de voormalige Philips-fabrieken – zich moeizaam door de twintigste eeuw had geworsteld. **Ik herinnerde me een knusse volkswijk, met de typisch laagbouwoningen, veelal eerste generatie vooroorlogse sociale woningbouw – ooit van een paradijselijke grootheid, maar in deze moderne tijden, krap en klein. Een wijk die zich in Eindhoven en omgeving een slechte reputatie verwierf.** Al een paar decennia geleden, in 1991, werd de troosteloosheid van de wijk bezongen door het cabaretduo Hans Teeuwen & Roland Smeenk in hun bluesy nummer *Woensel-West*.¹

Ik zei dus ja, op voorwaarde dat ik dan wel een week in de wijk zou kunnen blijven en met zoveel mogelijk betrokkenen, van bewoners tot professionals, van vrijwilligers tot bestuurders zou kunnen spreken. Ik wilde er een soort safari van maken, een rondtocht langs mensen die zich met de wijk verbonden weten en er wat van willen maken. Ik was ook

nieuwsgierig naar wat er van die plannen uit de Vogelaar-aanpak terecht was gekomen. Ik speurde mijn computer af naar foto's die ik in april 2010 had gemaakt tijdens mijn eerste bezoek aan de wijk. Foto's met kale plekken, omringd met witte hekken, waar studenten en docenten van de Design-academie tussen afbraak en nieuwbouw tijdelijk de ruimte gebruikten. Hoe zouden die plekken er zeven jaar later uitzien? Ik herinnerde me de winkel *Dress for succes* op de hoek van de Edisonstraat en de Marconilaan waar mensen zich in nette kleren konden steken als ze moesten solliciteren.

In dezelfde winkel zetelde toen ook de Buurt Onderneming Woensel-West, een kleine krachtige organisatie, opgericht door gemeente Eindhoven en woningcorporatie Sint Trudo. De Buurtonderneming was een bewuste poging om het anders te aan te pakken. Niet via allerlei overleggen en stuurgroepen, maar met een slagvaardige organisatie die bovenop de wijk zou zitten en daardoor in staat zou zijn om de vernieuwing van de wijk effectief in goede banen te leiden. Fysiek, door woningen te slopen en nieuwbouw tot stand te brengen, maar ook sociaal en economisch – dat waren immers de drie pijlers van de wijkenaanpak. Bij het vernieuwen van de wijk ging het – zo was het mantra – niet louter om 'stenen stapelen' maar om mensen vooruit te brengen, om de levens van bewoners van perspectief te voorzien. De Woensel-Westse wijkenaanpak was een emancipatie-programma. De wijk moest niet langer een putje zijn waar men uitzichtloos verzeild raakte als het tegen zat met werk en financiën, maar een springplank worden, een omgeving die je een zetje in de goede richting geeft die je kansen biedt. Dat was het idee.

Ik heb daar de afgelopen jaren veel over geschreven.

Voor het ministerie van BZK zelfs een brochure waarin ik de succesfactoren van de wijkaanpak beschreef. Wat was er mooier om te kijken of die succesfactoren ook in Woensel-West terug te vinden waren? **Welke problemen komt men eigenlijk tegen als men een volkswijk van zijn problemen wil verlossen?** Met Trump had dat alles niks te maken. Dat ik in zijn triomfweek in Woensel-West verbleef was toeval.

Dat bleek een vergissing.

¹ Zie: <https://www.youtube.com/watch?v=0ELU1YRbIKU>

Leeswijzer

Deze reportage volgt in chronologische volgorde het spoor van mijn ontdekkingsreis door Woensel-West en de gesprekken die ik in de week van 6 tot en met 10 november 2016 met zo'n 25 betrokkenen heb gevoerd. De lezer zal merken dat gaandeweg het verhaal de registratie van de gesprekken meer en meer vermengd wordt met analytische en evaluatieve opmerkingen. Dat is ook de opzet van dit verhaal; mij gaat het niet alleen om de registratie van wat er gezegd wordt en gebeurd is, maar juist ook om de achtergronden daarvan te begrijpen en te analyseren. Juist daardoor kunnen we het best van de ervaringen in Woensel-West leren.

In het eerste deel staat het emancipatiekarakter van de wijkaanpak centraal. In het tweede deel gaat de aandacht uit naar wat er gebeurt als een klassieke volkswijk wordt geconfronteerd met ingrijpende veranderingen. En in het derde deel ga ik op zoek naar de toekomstbestendigheid van de Buurtonderneming.

Al met al is dat een stevige reis. De lezer die onvoldoende geduld kan opbrengen om me hierin helemaal te volgen kan zich beperken tot de vijftien Woensel-West highlight die aan het einde bij wijze van samenvatting zijn opgenomen. Mijn stille hoop is echter dat deze zoveel nieuwsgierigheid opwekken dat de lezer zich terstond alsnog op het hele verhaal zal storten.

Jos van der Lans

Deel I

Het emancipatie- programma

Een vreemd pleintje

ZONDAG 6 NOVEMBER, 18.45 UUR

Via Booking.com heb ik een studio gereserveerd in *Yetti's vintage place*, Edisonstraat 144. De Edisonstraat is de hoofdstraat van Woensel-West. Hij steekt vanuit de Marconilaan schuin diep de wijk in. Woensel-West is welbeschouwd een relatief kleine wijk met zo'n tweeduizend woningen en vierduizend inwoners, ingeklemd tussen het spoor in het westen, de verkeersader Marconilaan in het zuiden, de Boschdijk in het oosten en de Pieter Zeemanstraat in het Noorden, waarachter ooit het hoofdkantoor van Philips zetelde. Bij elkaar vormt het gebied van mijn wijk safari nog geen vierkante kilometer. En *Yetti's vintage place* zou mijn standplaats worden.

Als ik op de Edisonstraat 144 arriveer heb ik geen idee waar ik vanavond mijn bed zou kunnen vinden. Het is koud en donker en ik sta te vernikkelen voor een Vintage-winkel waarin ik in de verste verte niet iets hotelachtig kan ontdekken. Het is een winkel met spullen uit mijn kindertijd (ik ben van 1954), de tijd van mijn ouders, met een uitloop naar de jaren zeventig. Zeg maar de inboedel van de huishoudens die na de Tweede Wereldoorlog de eerste grote welvaartsprong meemaakten. Toen was het burgerlijk en middenklasse, nu is het grappig en alternatief. Vintage dus. Nieuw hip houdt van oude spullen, en in deze winkel, voor zover ik dat in het donker door de ruiten kan waarnemen, staat het er hier helemaal vol mee. Maar een hotel of iets wat daar op moet lijken... ik zie het niet.

Yetti's vintage place heeft mij via de mail laten weten dat ik een half uur voor mijn komst Kamilla moet bellen. Dat heb ik gedaan. En Kamilla beloofde met een mooie Brabantse tongval er aan te komen, maar ze moest eerst nog even wat afmaken. Dat kan dus even duren, blijkt. Ik kijk naar de overkant van de Edisonstraat,

en zie de nieuwbouw die er in 2010 nog niet was. Een reeks winkeltjes – West Side Stores – met daarboven woningen; in het midden een soort toegangspoort van het nieuwbouwwijkje daarachter. Ondanks de duisternis ziet het er kleurig uit. Dit complex was er niet in 2010. Hier toont zich in de donkerte één van de eerste resultaten van de wijkaanpak.

Naast de nieuwbouw, rechts, herken ik het toegangsstraatje naar het Baekelandplein. Het pleintje waar mijn eerste herinnering aan Woensel-West aan is verbonden. We schrijven 15 april 2010. Een week later zou de door de regering ingestelde visitatiecommissie wijkenaanpak gedurende twee dagen de drie Eindhovense Vogelaar-wijken bezoeken om met alle betrokkenen in gesprek te gaan over de voortgang van de wijkaanpak, die in 2007 met veel trompetgeschal van start was gegaan. Ik zou de delegatie leiden, en om zo'n visitatie serieus te nemen moet je die wijken op zijn minst een keer gezien en geproefd hebben. Dus had ik deze donderdag in alle vroegte de trein naar Eindhoven genomen, bij het Centraal Station een OV-fiets gehuurd en was aan een lange tocht door de stad begonnen. Eerst naar Woensel-West, dan naar de wijk De Bennekel in het zuiden en tenslotte naar Doornakkers in het oosten van de lichtstad – een fietstochtje van toch al snel zo'n 25 kilometer.

Ik begon dus met Woensel-West. Ik fietste goedgemutst de Edisonstraat in en besloot maar meteen de eerste de beste zijstraat in te slaan. Die doemde na zo'n vijftig meter rechts op en zo fietste ik om 8.55 uur het Baekelandplein op. **Een vreemd pleintje, zo merkte ik. Tot het langzaam tot me doordrong dat dit een prostitutiepleintje was.** Er waren op deze vroege ochtend een paar ramen in functie, met een dame die mij uitnodigend toewuifde. Ik herinnerde me ineens dat ik er iets over in de forse stapel voorbereidende stukken had gelezen.

Woensel-West kampte met drugsoverlast en prostitutie. Maar ik had eigenlijk geen idee waar het in de wijk lag. Welnu, hier dus, meteen rechts als je via de Edisonstraat Woensel-West, binnen rijdt. Ik zwaaide terug, draaide mijn OV-fiets om en maakte dat ik weg kwam.

Het pleintje is er nog steeds, schuin rechts tegenover *Yetti's vintage place*, waar zich dus mijn studio moet bevinden. Ik had over het prostitutieprobleem in de stapel stukken die mij ook dit keer weer waren toegezonden eigenlijk maar weinig gelezen. Zou de overlast voorbij zijn? Zou de prostitutie onder controle zijn? Voor ik daar verder over na kon denken, werd mijn aandacht getrokken door iemand die over de stoep mijn kant op kwam fietsen. Daar was dan eindelijk Kamilla, de receptioniste die eerst nog even wat moest afmaken.

Kamilla leidt me de winkel in, waar ik na het nodige papierwerk een sleutel, pasje en wifi-code krijg overhandigd. Vervolgens vraagt ze me haar te volgen. We gaan weer naar buiten. Ze leidt me om het pand heen, door het steegje naast de Turkse snackbar naar een hek en warempel daarachter doemt nog een gebouw op. Daar bevinden zich meerdere kamers en studio's. Trap, gangen, kamers – alles is hier vintage. Mijn studiootje heeft een vrolijk jaren zeventig behang en dezelfde bruine kleuren die ik in mijn eerste studentenkamer ook op de muren had gekalkt.

Ik ben aangekomen. Mijn safari kan beginnen. Kamilla overigens, van Russische komaf, blijkt tot mijn verrassing gehoord te hebben van de Buurtonderneming. Ze weet dat er mensen 'ingeplaatst' worden in de wijk, dat had ze zelf ook wel gewild, maar dat is er niet van gekomen. Ze woont nu ergens anders, vlakbij. Heel goed dat ondernemerschap wordt gestimuleerd, vindt ze. Ze wenst me veel succes met mijn zoektocht.

De Buurtonderneming en de wijkaanpak

De Buurtonderneming Woensel-West werd officieel opgericht op 1 januari 2009. Daar waren veel vergaderingen aan vooraf gegaan. In 2007 was de regering gekomen met een speciaal stimuleringsprogramma om de veertig meest kwetsbare wijken van het land vooruit te helpen in het bestrijden van achterstanden. Drie van deze wijken, uiteindelijk vernoemd naar de dienstdoende minister Ella Vogelaar, lagen in Eindhoven, en Woensel-West was er een van. Het zijn wijken die, zoals onderstaande tabel uit 2008 laat zien, ondergemiddeld scoren op woonkwaliteit, overlast, inkomen, opleiding en arbeidsparticipatie.

Tabel uit 2007, de start van de Vogelaar-wijkaanpak	Problemen			Achterstanden					
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
De Bennekel	114	117	137	79	90	22	56	52	30
Doornakkers	115	123	90	85	94	22	60	51	34
Woensel-West	116	117	148	87	88	19	53	50	42
40 Vogelaarwijken	121	113	143	86	88	22	55	53	32
Nederland	100	100	100	100	100	30	42	64	12

Problemen

- 1 Indicator sociale overlast, index 2006
- 2 Indicator fysieke overlast, index 2006
- 3 % verhuisgeneigde huishoudens, index 2006
- 4 gemiddelde cijfer woonomgeving, index 2006

Achterstanden

- 5 gemiddelde cijfer woning, index 2006
- 6 gemiddeld huishoudinkomen (x 1000), 2002
- 7 % huishoudens met lage opleiding
- 8 % werkenden 2002
- 9 % woningen van lage kwaliteit, 2006

Voor alle wijken moesten in samenspraak met bewoners wijkactieplannen worden gemaakt en prioriteiten gekozen. Zo'n ambitie is in Nederland geen sinecure. Daar komen veel partijen bij kijken. Meerdere gemeentelijke diensten, meerdere woningbouwcorporaties, welzijnswerk, geestelijke gezondheidszorg, werkvoorziening, onderwijs – alleen al voor de planvorming heb je al gauw een goed gevuld vergaderzaaltje bijeen. En het gezelschap moet zich daar meerdere malen in verzamelen, want ze hebben veel te bespreken. Daarbij gaat het om geld, om de vraag wat er moet gebeuren en niet onbelangrijk wie wat gaat doen en hoe partijen gaan samenwerken.

Op tal van plaatsen in het land leidde dat tot het per Vogelaarwijk instellen van stuurgroepen, overleggroepen en procescoördinatoren, die met elkaar een heuse vergadercyclus op gang brachten. Maar in Woensel-West wilde men een stap verder gaan. Vooral op aandringen van woningcorporatie Sint Trudo, met ruim 900 woningen eigenaar van bijna de helft van de woningen in Woensel-West, wilde men een sterke uitvoeringsorganisatie in de wijk zelf creëren. Een sturende organisatie die slagvaardig zou kunnen opereren met korte en daadkrachtige lijnen naar wijkbewoners, naar gemeentelijke diensten en hulpverleningsinstanties. Dat werd de Buurtonderneming Woensel-West, een kleine organisatie geleid door twee mensen, één op de loonlijst van de gemeente, één op de loonlijst van Sint Trudo en met een bestuur waar naast verschillende direct betrokken instanties ook bewoners zijn vertegenwoordigd.

Drie prioriteiten, 'doorbraakthema's' genoemd, kwamen er voor Woensel-West uit tijdens de eerste fase van het plannenmaken. Zij vormden de kern van het Wijkactieplan, dat in 2009 werd vastgesteld: (a) het stimuleren van vruchtbaar onder-

nemersklimaat en tegengaan van ongewenst ondernemerschap; (b) het realiseren van breed benut multifunctioneel SPILcentrum; (c) aanpak van problemen achter de voordeur. Tegelijkertijd moesten bulldozers en hijskranen in Woensel-West aan het werk. De hijskranen waren nodig voor het plan Volta-Galvani – nieuwbouw waarmee de open ruimte aan de Edisonstraat naast het Baekelandplein (in 2010 nog achter witte hekken afgesloten) van moderne bebouwing (109 woningen en 22 commerciële ruimte) voorzien worden. De bulldozers zouden aan het werk gaan om de vierhonderd slechte woningen te slopen rondom het Celsiusplein. Deze zouden, volgens het Plan Celsius, vervangen worden door ongeveer een gelijk aantal nieuwbouwwoningen.

West Side Stores & Volta-Galvani

MAANDAG 7 NOVEMBER, 8.45 UUR

Het is nog geen drie minuten lopen van mijn studiootje in *Yetti's vintage place* naar het SPILcentrum aan de Wenckenbachstraat, waar ik deze ochtend een afspraak heb met het team van de Buurtonderneming. Ze houden kantoor in het spiksplinternieuwe multifunctionele SPILcentrum. SPIL staat in Eindhoven voor SPelen, Integreren en Leren. Bijna alle basisscholen in Eindhoven zijn doorontwikkeld tot deze Spilcentra, ook in collega-Vogelaarwijk Doornakkers is bijvoorbeeld zo'n nieuw centrum gerealiseerd. In 2010 tijdens mijn visitatiebezoek was het centrum nog in aanbouw, nu, zeven jaar later, is het volop in bedrijf.

De route ernaar toe voert me door de Volta-Galvani-nieuwbouw. Aan de kant van de Edisonstraat zie ik nu de winkeltjes, de West Side Stores, die ik gisteravond in het duister nog niet zo scherp kon ontwaren. Ze zijn nog niet open, zo vroeg op deze maandagochtend, maar ze geven wel een indruk welk ondernemerschap

men hier in de wijk wil stimuleren. Geen groentewinkel, geen slagerij, geen bakkerij, maar body art, een schoonheidssalon, eten uit de streek, een Turkse lunchroom (Sini, het zou mijn favoriete stekje worden), een taartenbakker. In kleine units van zo'n 35 m² hebben zich vlotte, vaak multiculturele ondernemers gevestigd, die in niets herinneren aan de uitdragerijen, ijzerhandel en sloopauto's die de wijk in het verleden een gezicht gaven. Dit is wat in het wijkactieplan tien jaar geleden hip werd genoemd. Op www.westsidestores.nl wordt het als volgt samengevat: Origineel. Eigenwijs. Een beetje underground.

Midden in de rij winkelunits bevindt zich de poort die naar de Galvanistraat leidt. Een autoloze straat, waaraan op een bijna on-Nederlandse wijze kleurrijke nieuwbouwwoningen zijn verrezen. De in bakstenen opgetrokken vierkante huizen zijn zacht bruin, blauw, rood, geel. De hoogte wisselt tussen twee en drie etages, er zijn kleinere woningen en gezinswoningen. Mij doet het op een of andere manier eerder aan iets mediterraans denken dan aan de Hollandse zakelijkheid. Het oogt als een open hofje, makkelijk toegankelijk vanaf de straten en intiem, omdat de auto's er niet kunnen komen. Die hebben met een eigen poort een plek gekregen aan de achterkant van de woningen. Ik vind het verrassend mooi, en ik ben niet de enige, want het project blijkt al meermalen voor prijzen genomineerd.

Als ik de Galvanistraat achter me laat, sta ik voor het SPIL-centrum waarvan in 2010 nog maar de ruwe contouren te zien waren omdat het toen nog in de steigers stond. Toen was er alleen nog de belofte. Nu is het af, en ziet het er indrukwekkend uit. De grootste gebruiker van het centrum is ongetwijfeld de basisschool 't Palet met zo'n 250 leerlingen, verder is er de kinderopvang Korein, het consultatiebureau ZuidZorg, de

Buurtonderneming Woensel-West en de Buurtinfowinkel. Links in het gebouw zijn de ruimten van en voor de buurt, rechts zit de Basisschool 't Palet en het consultatiebureau, achterin vind je de kinderopvang. Als je in de hal de trap op gaat, kom je op de eerste etage in de ruimte van de Buurtonderneming Woensel-West. Daar wachten Issanka van der Paal, Patrick Walravens en Nienke Bruinsma op me. Zij vormen de personele kern van de Buurtonderneming Woensel-West.

De tegenbeweging

Misschien is het verhaal van Nienke Bruinsma wel het meest sprekend voor de manier waarop Woensel-West de weg van herstel en wederopstanding is ingeslagen. Zij woont in de wijk, in de Musschenbroekstraat, in het 'betere' deel van Woensel-West, gevormd door de drie straten die uit koopwoningen bestaan, ooit gebouwd voor het hogere Philips-personeel. In 2005 was men in deze straten de overlast van prostitutie drugsgebruikers spuugzat, sterker: de drugshandel begon ook in deze straten neer te strijken. Toen er een delegatie van de gemeente op bezoek kwam besloten een aantal bewoners, waaronder Nienke, hun stem te laten horen.

'Als iedereen nu vier mensen optrommelt, dan staan we daar met zo'n veertig man', aldus hadden een paar gangmakers hun medebewoners in beweging proberen te brengen. En dat was gelukt, want de gemeentelijke delegatie stuitte tijdens haar bezoek op de hoek van de Galvanistraat en Boschdijk op een boze groep van zo'n vijftig bewoners. Dat maakte indruk. Er waren sinds 2002 al plannen voor de wijk, maar veel zoden aan de dijk had dat nog niet gezet. Na de confrontatie met de bewoners schakelde men echter een tandje bij. De tegenbeweging werd

ingezet. Er kwam cameratoezicht; de politie en de corporatie trokken de teugels van de handhaving strakker aan. Een kleine groep van bewoners begon actief naspeuringen te doen over wat er allemaal in de horecagelegenheden en overlast gevende panden (waar volop gedeald werd) gebeurde. Ze zochten uit wie de eigenaren waren en speelden de gegevens door aan de politie.

Dat was het begin, en Nienke Bruinsma was daar bij betrokken. De wijkaanpak zoals die vanaf 2007 officieel vorm kreeg, sloot daarop aan. ‘Schoon, heel en veilig’ was het motto dat een fundament moest leggen voor het herstel van de wijk. Nienke deed ondertussen vrijwilligerswerk en kwam als vanzelf in aanraking met de Buurtonderneming. Toen deze vanaf 2009 iemand zocht om het inplaatsingsprogramma van de grond te tillen, was zij de aangewezen kandidaat. Toen ze werd gevraagd, aarzelde ze. Dit was totaal iets anders dan waarvoor ze ooit geleerd had; ze had een technische opleiding voltooid. Bovendien: was het wel verstandig om in je eigen wijk te gaan werken? Kwam het dan niet te dichtbij? Het bepaald waren ook niet altijd lieverdjes die zich in de wijk ophielden – zou de agressie zich niet tegen haar keren? Maar ze hakte de knoop door en ze ging de uitdaging aan. Sindsdien is ze de centrale schakel van een van de meest opmerkelijke onderdelen van de Woensel-Westse wijkaanpak: het inplaatsingsprogramma dat sinds 2009 inmiddels zo’n tweehonderd nieuwe en actieve bewoners de wijk in heeft gebracht.

Het inplaatsingsprogramma

Het idee achter het inplaatsingsprogramma is eigenlijk heel simpel. Als je wilt voorkomen dat Woensel-West het putje blijft van de woningmarkt, waar vooral bewoners naar toe

‘stromen’ die weinig te maken hebben en permanent in een overlevingsmodus staan, dan moet je ingrijpen in de reguliere woningdistributie. Dan kan je niet doorgaan in het zonder aanzien des persoons toewijzen van woningen, want dan doorbreek je de neerwaartse spiraal niet. Dan zoekt soort soort, en dan bestendig je voortdurend de uitzichtloze milieus die een dankbare prooi zijn voor de krachten van de informele economie, de drugshandel en de kleine tot zwaardere criminaliteit. Dan verander je niks in Woensel-West – hoeveel papier je er verder ook aan besteedt. **Het kwam in Woensel-West voor dat bewoners drugsverslaafden naar de supermarkt stuurden met een boodschappenlijstje, waarbij ze bij aflevering een fractie van de winkelwaarde betaalden.** Dat was – voor beide partijen – een win-win-situatie, of te wel een vorm van overleven.

Die patronen doorbreken kan alleen door rigoures in te grijpen. Dat was ook het idee achter de zogenaamde Rotterdamwet uit 2002, die gemeentelijke overheden en woningcorporaties in staat moest stellen om mensen met een laag inkomen en/of uitkering in bepaalde wijken te weren. Op die manier konden lokale autoriteiten zich een instrument toe-eigenen waarmee ze concentraties van achterstanden konden bestrijden. Het weren van mensen vond men bij Sint Trudo, de corporatie die namens de corporaties de voortrekkersrol van de wijkvernieuwing van Woensel-West op zich had genomen, echter onvoldoende. Alleen weren was haar te negatief. De Eindhovense woningcorporatie wilde niet alleen voorkomen dat er concentraties van kwetsbare mensen zouden blijven bestaan, ze wilde ook dat er mensen in de wijk zouden komen wonen die actief bijdroegen aan de vitaliteit van de wijk en de emancipatiedoelstellingen van het wijkactieprogramma. Wat Sint Trudo voorstond was dus niet een

weringsbeleid, maar een voorrangbeleid voor huurders die een positieve bijdrage kunnen en willen leveren aan de verheffing van de wijk.

Zo ontstond het inplaatsingsprogramma. 'Ingeplaatsten' zijn bewoners die zich gemotiveerd hebben aangemeld om iets in de wijk te doen. Aanvankelijk dacht men daarbij vooral aan studenten, reden waarom er samenwerking werd gezocht met Hogeschool Fontys en een welzijnsorganisatie om het te begeleiden. Maar al snel merkte Sint Trudo dat het inplaatsen daarmee toch te ver weg stond van wat de Buurtonderneming wilde bereiken. Dus bracht ze de toewijzing van de ingeplaatsten onder bij de Buurtonderneming. Dat was de klus die Nienke Bruinsma moest zien te klaren. Sindsdien gaat het ook niet alleen meer om studenten. Wie de lijst doorneemt van de ingeplaatsten ziet dat dertigers de hoofdmoot vormen, maar er zijn zelfs ook een paar ingeplaatsten die in de jaren vijftig geboren zijn.

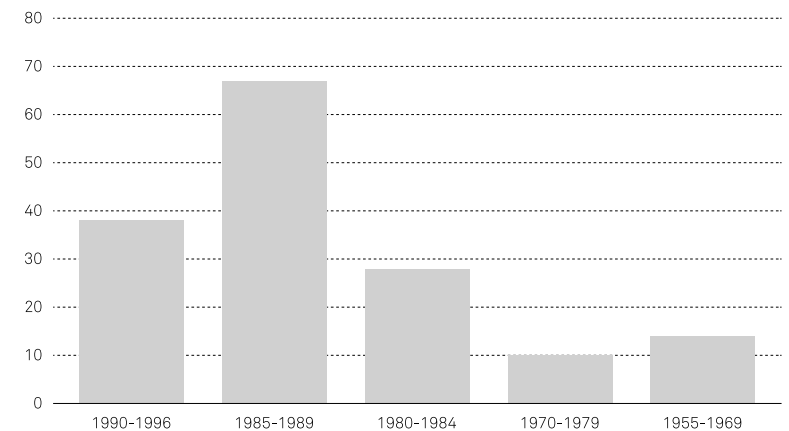
Ingeplaatsten, soms in de wijk ook wel aangeduid als 'inplaatsers', krijgen gedurende twee jaar per maand honderd euro huurkorting waarvoor ze als tegenprestatie geacht worden tien uur per maand iets in en voor de buurt te doen.

Dat zou je vrijwilligerswerk kunnen noemen, maar dat is niet helemaal de juiste aanduiding. Het is namelijk bepaald niet onverplichtend. Belangstellenden moeten niet alleen in een heuse sollicitatiebrief hun motieven kenbaar maken. Daarna volgt een sollicitatiegesprek met Nienke Bruinsma en met een – meestal eerder ingeplaatste – bewonersvertegenwoordiger. Bij twijfel volgt een afwijzing.

Als de woning wordt toegewezen wordt de nieuwe wijkbewoner bovendien geacht zijn gemaakte uren bij te houden en de registratie elke maand in te leveren bij de Buurtonderneming.

Dat moet tot coördinator Nienke Bruinsma er vertrouwen in heeft dat het wel goed zit. Maken mensen zich er met een Jantje van Leiden vanaf, dan wordt men daarop aangesproken, met als sanctie het intrekken van de huurkorting en zo nodig het opzeggen van het huurcontract. Bewoners worden geacht twee jaar deze verplichtingen na te komen, daarna mogen ze stoppen of doorgaan. De keuze is aan hen. Ze behouden hoe dan ook hun woning, maar zijn verder gewone huurders. De praktijk leert dat velen doorgaan.

Geboortejahr 'ingeplaatsten' (n = 157)

Woordenschat

MAANDAG 7 NOVEMBER, 15.03 UUR

Almira en Görken, beiden uit groep 3, kijken hongerig naar het plastic bordje fruit met twee geschildte appeltjes, drie mandarijntjes en vier snoeptomaatjes, dat in het

handenarbeidlokaal van de basisschool op de tafel staat. Ze moeten de partjes eerlijk verdelen en mogen het daarna op eten. Het is de vaste opening van het uurtje Woordenschat dat ze elke maandag volgen onder leiding van juffrouw Sanne, sinds 2013 ingeplaatst bewoner in Woensel-West. Zo komen ze een beetje tot rust, vertelt Sanne. Ze hebben de hele dag op school gezeten en stuiteren nu dit extra uurtje binnen – ‘Dan moet je ze weer even rustig krijgen.’

Sanne Peeters (1982) loodst de kinderen met een schijnbaar aangeboren talent langs de lesstof. Ze corrigeert als de kinderen afgeleid zijn (‘Nee, Almira nu even niet, we zijn met een verhaaltje bezig. Dat mag je dadelijk vertellen’), ze stimuleert (‘Oké Görken, dat weet je best’) en ze houdt het tempo er zo in dat het uur voorbij is voordat de kinderen het in de gaten hebben. Ze leest een verhaaltje voor over de herfst, laat de kinderen geluiden maken bij regen, wind, bliksem en donder. Ze oefent de lijst woorden die de kinderen ook al in de klas hebben geleerd, voegt daar nog eens alle menselijke ledematen aan toe en eindigt met een spelletje waarin de kinderen oefenen met vergelijkingen als groter, sneller, langzamer, zwaarder.

‘De school is heel tevreden’, antwoordt Sanne op de vraag of het ook werkt. ‘Het zijn kinderen die thuis vrijwel altijd een andere taal spreken, voor Nederlands zijn ze afhankelijk van wat ze op school krijgen aangeboden. En je ziet dat ze bepaalde woorden die ze wel zouden moeten weten, niet kennen. Deze twee kinderen zijn slim, maar ze hebben wel een achterstand. Dan helpt dat uurtje Woordenschat, zeker als ook hun ouders meedoen, want we oefenen ook met veel ouders de Nederlandse taal.’

Sanne werkt op maandag van half twee tot vier in het SPIL-centrum met kinderen en volwassenen aan het programma Woor-

denschat. Er is deze middag een heel team ‘ingeplaatsten’ in de weer, net zoals op dinsdag en woensdag, de andere twee dagen dat het programma loopt. 75 kinderen worden bediend, er is zelfs een wachtlijst. Woordenschat is misschien wel het succesvolste gevolg van het inplaatsingsprogramma dat sinds 2009 loopt.

De toen 33-jarige Sanne Peeters zat in 2013 dringend verlegen om een woning. Het was uit met haar partner, en ze zocht met haar nieuwe vriend naar woonruimte. In Eindhoven sta je dan op zijn minst zeven jaar op de wachtlijst. Toen zag ze de mogelijkheid tot inplaatsen in Woensel-West en ze was meteen enthousiast. **‘Ik ben niet iemand die zomaar in een wijk gaat wonen en onverschillig is over wat er gebeurt. Natuurlijk zat ik ook dringend verlegen om een woning, maar deze formule sprak me aan.’** Ik schreef een brief, had een enthousiast gesprek en een week later kon ik de sleutel ophalen. Sindsdien ben ik actief bij het project Woordenschat betrokken. Ik heb van huis uit wel wat met onderwijs, was zelf docent dans, een vak dat ik om medische redenen niet meer kan uitoefenen, en dit was meteen raak. Ik ben inmiddels over mijn twee jaar heen, maar blijf het gewoon doen. Ik vind het leuk, en zie dat het voor de kinderen werkt, dat ze het leuk vinden.

Daarnaast organiseer ik met anderen ingeplaatsten een keer per jaar het Woensel Westival. Dat vindt altijd eind september plaats en biedt een dagprogramma met muziek, workshops, eten et cetera. Dat wordt georganiseerd door weer een heel andere groep mensen, maar is ook heel leuk om te doen. Ik ben op die manier behoorlijk verknoopt met de buurt geraakt. De kinderen spreken je op straat aan als juffrouw, en als je wat over hun gedrag zegt vinden ze dat normaal. Je bent geen vreemde die ze tot de orde roept, maar een bekende. En het is niet

vrijblijvend, ik noem het ook geen vrijwilligerswerk. Want dat is voor iedereen duidelijk: je moet het serieus aanpakken, anders vervalt de korting en kan je uit je huis worden gezet. Er wordt echt commitment van je gevraagd, wie denkt “dat doe ik even want dan heb ik een woning” valt snel door de mand.’

Succesverhaal

Reken even mee. Bij ruwweg 200 ingeplaatsten komt er twee jaar lang 200 x 10 x 12 x 2 uur ter beschikking. Volgens mijn rekenmachine komt dat neer op 48000 uur dat de afgelopen 7 jaar in de wijk is gewerkt. Dat is iets minder dan 7000 uur per jaar. Oftewel, opgeteld: zijn dat toch jaarlijks snel zo’n 3,5 fte’s die energie in de wijk steken, waarbij dient te worden aangetekend dat de mensen die doorgaan na twee jaar niet in deze formule zijn meegerekend en dat een fte’er natuurlijk veel minder kan doen dan – pak hem beet – zo’n vijftig bewoners die zich een paar uur per week met volle overgave op een klus storten.² Om nog maar te zwijgen van het feit dat een fte’er op een loonlijst een stuk duurder is.

Met zoveel extra handen kan je behoorlijk wat werk verzetten. Dat is ook precies wat er gebeurd is de afgelopen jaren.² Begin 2016 bracht de Buurtonderneming een kleurrijk boekwerk uit met een overzicht van alle activiteiten in de wijk. Meer dan 100 pagina’s vertellen de lezer wat er allemaal gebeurt. Heel veel projecten spelen zich in de flank af van de basisschool. Zoals het project Woordenschat, waar Sanne Peters actief in is. Het is een project dat gestart is door ingeplaatsten en waarin kinderen van 4 tot 8 jaar via een aanbod van samen lezen en spelletjes doen hun woordenschat kunnen verrijken. Het project kwam wat improviserend op gang, maar nam een grote vlucht

toen een professionele coördinator werd aangetrokken om de vrijwilligers te begeleiden en in samenwerking met Basisschool ‘t Palet pedagogisch verantwoorde richtlijnen uit te werken. Inmiddels worden met tachtig deelnemende kinderen zo’n 85 procent van de kinderen met een taalachterstand bereikt. De leerkrachten ervaren het project als een zeer welkome steun in de rug. De school is er – zoals we nog zullen zien – aanmerkelijk beter door geworden.

Van het een komt bovendien het ander. Niet alleen de kinderen hebben een taalachterstand, veel van hun ouders ook. Een flink aantal van hen participeert inmiddels in het ouderprogramma van Woordenschat, en ploetert zich op woensdagochtend met behulp van een computer en een aantal vrijwilligers door de Nederlandse taal. Er zijn verder individuele begeleidingsprogramma’s voor kinderen die daar behoefte aan hebben. Er zijn taallessen voor niet-Nederlandse volwassenen, voor anderstalige buurtbewoners, er is huiswerkbegeleiding voor 12- en 12+, een mentorproject voor kinderen die naar de brugklas gaan.

Het merendeel van de activiteiten waarin ingeplaatsten actief zijn, zijn gericht op kinderen. Dat is een bewuste keuze. In het Buurtcontract 2016 – een uitwerking van de grote doelstelling van de wijkvernieuwing in tien punten waar alle betrokken partijen zich aan conformeren – staan het verbeteren van de kansen voor kinderen als eerste actiepunt vermeld. **Richtte de wijkaanpak zich tien jaar geleden, in het begin, vooral op de veiligheid en het verminderen van de overlast. Nu dat gerealiseerd is, zo schrijft men in het Buurtcontract 2016, moeten we gaan zorgen voor ‘onze kids’.**

Kinderen zijn de eerste prioriteit. Maar het is niet het enige waar de ingeplaatsten opduiken. Er is heel veel te doen in de wijk.

Er is een sportvereniging, er wordt gekookt, mensen organiseren een spectaculaire kerstmarkt, er zijn veel zomeractiviteiten, nou ja.... het is precies zoals de titel van het boekwerk het samenvat: *Zo veel te doen in onze wijk – het emancipatieprogramma Woensel West*. In de Buurtmonitor van de stad Eindhoven loopt Woensel-West voorop als het gaat om deelname aan vrijwilligerswerk.

Yvonne van Mierlo

Er is sowieso een wonder verricht in Woensel-West ontdek ik nog tijdens mijn eerste dag. Basisschool 't Palet, hoofdbewoner van het SPILcentrum, is een paar jaar geleden uitgeroepen tot de beste basisschool van Brabant. Zo opgeschreven is het een naakt feit, maar wie de context tot zich laat doordringen beseft al snel dat hier zich iets unieks voltrokken heeft. Het gaat hier om een school die een moeilijke leerlingenpopulatie kent, midden in een achterstandsbuurt staat en die zoals dat vaker met deze scholen gebeurt onderaan de cito-prestatieranglijsten bungelde. Een school die ouders uit betere milieus begonnen te mijden. Zij schreven hun kroost liever in bij een school verder weg die beter bekend stond. **Zo dreigde 't Palet in een spiraal naar beneden terecht te komen, die nauwelijks te stoppen leek. In de volksmond staat het eindstation van deze neergang bekend als 'een zwarte school'.**

Maar dat eindstation is nooit bereikt. De spiraal naar beneden is in Woensel-West omgebogen naar een weg omhoog. Dat werd zichtbaar toen de school haar intrek nam in het nieuwe SPILcentrum – een goed gebouw is een eerste voorwaarde voor een gezond en positief schoolklimaat. Maar het herstel had zich al eerder ingezet. Een mooi gebouw is ook niet voldoende voor een wederopstanding. Dat is vooral mensenwerk. Bijvoorbeeld

van een aantal hoger-opgeleide ouders in de buurt die in plaats van de school te mijden, besloten hun kinderen collectief in te schrijven. Dat hielp. Maar cruciaal was de entree, vanaf 2009, van een even gedreven als kordate directeur: Yvonne van Mierlo.

DINSDAG 8 NOVEMBER, 8.55 UUR

Overigens is Yvonne van Mierlo de laatste die in wonderen gelooft. Dat maakt ze me meteen duidelijk als ik haar op dinsdagochtend ontmoet. Ze behoort tot het (zeldzame) type mensen dat het vermogen heeft om van ingewikkelde zaken eenvoudige oplossingen te maken. Daar heb je volgens haar helemaal geen wonderen voor nodig, dat doe je gewoon. We hebben afgesproken in het SPILcentrum, maar wandelen deze ochtend van twee kanten aankomend toevallig tegelijkertijd het pleintje voor het centrum op. Ik heb haar nooit eerder gezien, maar als ik haar het plein zie oplopen en haar iedereen gedag zie zeggen, weet ik het zeker: dat moet Yvonne van Mierlo zijn. Hier komt iemand thuis.

Ze werkt, zo vertelt ze even later als we op de eerste etage achter een bak koffie zitten, al twee jaar niet meer als directeur van Basisschool 't Palet. Ze probeert nu iets vergelijkbaars te bereiken in de wijk oud-Woensel, een kleine kilometer verder, waar ze directeur is van Basisschool Fellenoord. Maar 't Palet en Woensel-West hebben nog steeds een apart plaatsje in haar hart. Ze is heel blij dat ze als lid van het bestuur van de Buurtonderneming er nog nauw bij betrokken is.

Yvonne van Mierlo is een geboren Woensel-Westenaar. Ze kwam in 1955 in de Stevinstraat ter wereld, haar vader werkte – zoals zoveel wijkbewoners – bij Philips. Maar ze is niet echt in Woensel-West 'getogen', zoals dat zo mooi heet. In 1960 besloten haar ouders de wijk te verlaten, omdat deze – zo vertelde

haar moeder het – ‘er erg op achteruitging’. De kleine Yvonne was het bijvoorbeeld verboden om in de Wenkenbachstraat (de straat waar nu het SPILcentrum prijkt, en waar zij Basisschool 't Palet naar grote hoogte zou gaan stuwen) te komen, ‘omdat daar criminelen woonden’. Het gezin verhuisde naar Philipsdorp aan de andere kant van het spoor. Een iets betere bekend staande wijk, maar eigenlijk met dezelfde soort mensen. Niemand hoeft haar te vertellen wat een volksbuurt is.

Een krachtige en praktische directeur

Ze werkte zelf na haar opleiding als onderwijzeres op een basisschool. Maar toen er kinderen in aantocht waren hield ze het voor gezien. Het inkomen van haar man was toereikend, en acht jaar lang stortte zij zich met volle overgave op de opvoeding van haar vier kinderen. Maar toen begon het toch weer te kriebelen. Zij werkte eerst zeven jaar parttime bij Wereldwijzer, een onderwijsorganisatie waarin kinderen die de Nederlandse taal niet beheersen een jaar les krijgen om vervolgens door te gaan in het reguliere onderwijs. Toen haar man om allerlei redenen niet verder kon in zijn baan, nam hij het gezinsmanagement over en koos Yvonne voor het onderwijsmanagement. Zeven jaar werkte ze als directeur op de Trudoschool in Strijp, de school waar haar broers ooit op hadden gezeten. Toen aan een nieuwe uitdaging trad ze in 2006 aan als directeur van de Theresiaschool, waar de gehele directie was vertrokken en er veel mis was. Toen de Theresiaschool er na 2,5 jaar weer redelijke bovenop was gekomen, en het bestuur van de overkoepelende schoolorganisatie in 2009 met haar handen in het haar zat over de zeer ondermaats presterende Basisschool 't Palet was het logisch om naar Yvonne van Mierlo te kijken. Ze had inmiddels de reputatie verworven van een gedreven, krachtig en praktische directeur.

Basisschool 't Palet huisde toen nog aan de andere kant van de Boschdijk, in een aftands schoolgebouw, waar al jaren niks aan was gedaan en waar in afwachting van de nieuwbouw in het SPILcentrum ook niks meer aan werd gedaan. ‘Als ik op de wc zat, kon ik zo de buitenlucht in kijken’, herinnert Yvonne van Mierlo zich. ‘De school was eigenlijk onbewoonbaar.’ Het was tekenend voor het soort defaitisme dat bezit had genomen van 't Palet. De onderwijsinspectie had de school de wacht aangezegd: men voldeed niet langer aan de minimale eisen van het zogeheten basisarrangement en stond *de facto* onder curatele. Of er moest wat gebeuren, of de school zou moeten sluiten.

In anderhalf jaar tijd lukte het Yvonne van Mierlo om de *schwung* er weer in te krijgen. Hoe? Je moet het haar eigenlijk horen vertellen, want als geschreven tekst klinkt het bijna clichématig. **‘Herstel van een gezond pedagogisch klimaat – niet twee kantjes A4 met schoolregels verordonneren, maar kinderen systematisch en consequent leren wat gewenst gedrag is. Uitgeblust personeel de wacht aanzeggen. Krachtig handelen, en vooral, vooral, vooral: het kind echt centraal zetten. Wat willen kinderen, wat kunnen ze?’**

Dat soort pedagogische teksten klinken nogal voor de hand liggend, maar als Yvonne van Mierlo erover verhaalt wordt het ineens een voorstelbaar en concreet. Misschien vat ze haar aanpak het best samen als ze vertelt dat ze voor één soort uitspraak absoluut allergisch is. Dat is wanneer iemand zegt: ‘Ons soort kinderen kan dat niet’. Met zo’n even achteloze als moedeloze uitspraak moet je dus niet bij Yvonne van Mierlo aankomen. Dat is je verwachtingen aanpassen aan de situatie, dat is kinderen bij voorbaat afschrijven. Wie zo in het onderwijs staat, krijgt van haar de wind van voren.

Beste school van Brabant

Vlak voor de geplande verhuizing naar het SPILcentrum in 2010 kwam het bevrijdende bericht van de onderwijsinspectie dat 't Palet weer voldeed aan het basisreglement. De curatele werd opgeheven, de school kon in het nieuwe gebouw weer gezond verder. Maar daar bleef het niet bij; de lijn werd doorgetrokken. In 2013 werd 't Palet uitgeroepen tot de best presterende school van Brabant.³ Hoe kan dat? Nog geen acht jaar geleden dreigde de school totaal door de hoeven te zakken en nu staan ouders in de rij om hun kinderen in te schrijven? Yvonne van Mierlo heeft er maar een verklaring voor: de school stond er niet langer meer alleen voor.

'Wat wij willen bereiken met kinderen, dat kunnen we niet bereiken tussen half negen en drie uur. En tussen 4 en 12 jaar. Hier lopen kinderen met grote taalachterstand rond, die komen op school alleen verder als er extra in hun geïnvesteerd kan worden. Dus die uren na drie uur 's middags die horen er ook bij. Kinderopvang is daarbij ook cruciaal. En dan is het cruciaal dat er wordt samengewerkt vanuit één gedachte, met korte lijnen en goed op elkaar afgestemd. Dus vooral niet vanuit een aanbod van een organisatie die een soort naschoolse opvang komt bieden die verder totaal los staat van wat er op school gebeurt. Door de Buurtonderneming die in het zelfde gebouw zat, die ingeplaatsten kon mobiliseren, geld kon vrijmaken voor bepaalde projecten, ontstond er een actieve schil van mensen en programma's rondom de basisschool. Daarin werd gericht aangesloten op wat er op school gebeurde. Dat is natuurlijk geweldig. Ik hoefde maar met mijn vingers te knippen of vanuit de Buurtonderneming ontstond een initiatief

om daar handen en voeten aan te geven. Niets is onmogelijk voor alles is wel een oplossing. **Wat hier in het gebouw rondom de basisschool bij elkaar kwam was het vermogen om buiten de geijkte paden dingen voor elkaar te krijgen, waarbij men zich niet te veel aantrok van regels.** Ik noem dat altijd: je moet buiten de lijntjes durven kleuren. Ze deden wat nodig was, en zochten daarbij voortdurend aansluiting bij de leerprocessen in de reguliere schooluren. Als iedereen onbekommerd vanuit het kind gedacht en met elkaar samenwerkend aan het werk gaat, dan wordt onderwijs een feest en kan je tot grote hoogten stijgen. Dat is wat hier is gebeurd. Die nabijheid van de Buurtonderneming, de verwevenheid met de wijk, de inzet van vrijwilligers, het accent op taal en talentontwikkeling dat is de basis van het succes.'

Yvonne van Mierlo is zich daar in haar huidige functie alleen nog maar bewuster van geworden. Want als directeur van basisschool Fellenoord probeert ze verderop in Woensel-West hetzelfde. Maar daar is geen Buurtonderneming, daar zijn geen ingeplaatsten, daar is niet een woningcorporatie als Sint Trudo die met volle overtuiging meewerkt. 'Daar moet ik alles zelf organiseren. Daar kent de school een omgeving die verkokerd is over allerlei aparte organisaties die vooral met hun eigen aanbod bezig zijn. Daar is dus de school niet een soort magneet die allerlei stimulerende activiteiten naar zich toe trekt, maar een instelling waar kinderen tussen half negen en drie uur verblijven. Dat is moeilijk te doorbreken als je niet heel nauw samenwerkt en korte en krachtige lijnen hebt met mensen die dat kunnen realiseren. En de Buurtonderneming laat zien dat dat dus kan.'

De kunst om het vol te houden

DINSDAG 8 NOVEMBER, 10.45 UUR

Dave van Lieshout schenkt me een gulle glimlach als ik hen een uur na mijn ontmoeting met Yvonne van Mierlo vraag hoe het is om haar op te volgen. ‘Dat noemen ze toch een gespreid bedje?’ Hij leidt me enthousiast rond door ’t Palet. Het speelkwartiertje is net voorbij. Hordes kinderen stuiteren door brede gangen.

Op een of andere manier haalt elk bezoek aan een basisschool bij mij sombere herinneringen boven aan mijn eigen lagere school: met rechte donkere gangen, strakke leslokalen, met als enige versiering de in alle klaslokalen hangende schoolplaten en Maria-beelden. In mijn herinneringen kende mijn lagere school geen vrolijkheid. De schoolgang was voor kinderen een uiterst serieuze bezigheid, waarbij je als kind geacht werd je vooral in toom te houden. Rennen en bewegen was iets voor buiten. Binnen zat je stil.

Dat is dus meer dan een halve eeuw geleden. Nu is alles bijna het tegendeel. De architectuur van scholen heeft zich aangepast aan de speelsheid en levendigheid van de kinderen. De gangen zijn van hun strakheid ontdaan, en kennen hoekjes en rondingen. Wie hier de gang op wordt gestuurd, hoeft zich bepaald niet te vervelen. Alles heeft een kleurtje gekregen. De borden zijn wonderen van technologische vernieuwing. Het na de les voor straf moeten schoonmaken van het schoolbord is heden ten dage niet meer uit te leggen aan kinderen. ’t Palet is een toonbeeld van een modern onderwijsgebouw. Je proeft de levendigheid, de vrolijkheid van het leren, het gemakkelijke waarmee de leerkrachten de kinderstromen in goede banen leiden en tot rust brengen.

‘Ik vind het een eer om in de voetsporen van Yvonne van Mierlo te treden’, vertelt Dave van Lieshout, ‘er is hier een

geweldige prestatie verricht. Maar denk niet dat we er zijn. We functioneren als school nog steeds in een kwetsbare omgeving met hele diverse ouders, met taalachterstand, laag opgeleid, anderstalig. Als we hun kinderen verder willen brengen, zullen we de ondersteunende initiatieven moeten blijven volhouden, zullen we hard moeten werken om ouders er echt bij te betrekken, zullen we de banden met WijEindhoven, de hulpverlening, moeten aanhalen. Je kunt eigenlijk niet verslappen. We hebben nu een driejarig groot muziekproject, waarbij kinderen muzikale talenten van zichzelf ontdekken, die zonder zo’n inspanning onopgemerkt zouden blijven. Het werk rondom de school hebben we nodig om te blijven presteren. Het is een enorme prestatie dat we het zover hebben gebracht, maar het is nog een veel grotere uitdaging om dit niveau lang te handhaven en daarvoor de voorwaarden te blijven realiseren. Dat is waar we nu voor staan, en dat is waar we de samenwerking met de Buurtonderneming en andere organisaties in de wijk ook voor nodig hebben. Want we kunnen dat nooit en te nimmer alleen.’

Ontroering

DINSDAG 8 NOVEMBER, 14.30 UUR

‘Ik weet precies hoe dat gaat.’ De 46-jarige Edith van Schaik begrijpt heel goed waarom de ouders van Turks-Nederlandse kinderen niet zo gemakkelijk integreren. Ze heeft iets vergelijkbaars ervaren toen ze zelf met man en kinderen neerstreek in de Dominicaanse Republiek. Ze hoorde er niet bij. Ze werd als buitenstaander gezien en van de weeromstuit was het daardoor heerlijk vertrouwd om met Nederlanders op te trekken en lekker te babbelen. In feite zie je dat patroon – in veel sterkere mate – ook in de Turkse gemeenschap. Ze voelen zich buitenstaander

– ze worden gezien als buitenstaander en dan gedragen ze zich ook als buitenstaander. ‘Dan zoek je vooral elkaar op.’

De kunst is om dat proces te doorbreken, en precies dat is de bedoeling van de taalles voor volwassenen die op meerdere dagdelen in het SPILcentrum wordt georganiseerd en waarin vrijwilligers volwassenen helpen met de Nederlandse taal.

Via de kinderen worden de ouders gestimuleerd om ook wat aan hun taalontwikkeling te doen, want dat is goed voor hen en voor de ontwikkeling van kinderen. Edith van Schaik coördineert deze activiteiten op woensdag, en ze vindt het hartstikke leuk.

Drie jaar geleden keerde ze terug uit de Dominicaanse Republiek. Ze had weinig geld en geen inschrijvingsduur voor een woning. Ze hoorde van het inplaatsingsprogramma in Woensel-West, schreef al vanuit de Dominicaanse Republiek een brief, kwam door de eerste selectie, maar uiteindelijk kon het, zo lieten de mensen van de Buurtonderneming weten, nog wel een klein jaar duren. Dus huurde ze een flat voor een jaar. Maar al een paar weken later werd ze uitgenodigd voor een tweede gesprek en nog een maand later had ze een sleutel voor een huis in de Jan van de Heijdestraat. Klein maar betaalbaar.

Zeker, de huurkorting was welkom. Maar ze heeft altijd vrijwilligerswerk gedaan, in haar jeugd, tijdens haar studie en ook in de Dominicaanse Republiek. Dus het is ook iets dat bij haar past. Ze heeft ook iets met taal en dat was ook haar eerste activiteit, meedraaien in het programma Woordenschat, kinderen na school een uurtje spelenderwijs hun woordenschat laten verrijken. Dat was haar wat al te druk. Daarom maakte ze de overstap naar de volwassenen en doet daarnaast nu ook mee met het kinderkookprogramma Kookus

Spokus. Dat is drie keer per jaar vier middagblokken, waarin kinderen alles over koken leren, zoals zelf pasta maken, nootmuskaat raspen, dat soort zaken.

Ze was werkloos toen ze uit de Dominicaanse Republiek terugkwam. Ze wilde er ook vooral zijn voor haar kinderen, die de Nederlandse taal niet geheel machtig waren en die Nederland en de cultuur moesten leren kennen. Maar via haar vrijwilligerswerk in de wijk en een tip van Nienke Bruinsma vond ze uiteindelijk werk via een gespecialiseerd uitzendbureau voor secretaresses. Nu werkt ze drie dagen per week. Dat wordt misschien meer, maar ze wil het werken met de volwassenen niet laten lopen. Het gaat niet alleen om het leren van woorden, maar vooral ook om het actief praten. Edith: ‘Hoe langer je met ze werkt, hoe vertrouwd er worden, hoe meer ze willen vertellen. Ik ben altijd een beetje ontroerd als ik in het SPILcentrum een Poolse man hoor praten met een Chinese vrouw. Dit is de enige plek waar ze Nederlands spreken.’

Een sterke neiging tot doen

DINSDAG 8 NOVEMBER, 18.07 UUR

Ik ben de enige gast in Sini's Lunchroom, een van de 22 bedrijfjes van de West Side Stores in de Edisonstraat. Het regent. De lunchroom wordt gerund door Nasli Goktas, een ongelooflijk vriendelijke vrouw, die heerlijke gerechten uit de Turkse keuken klaarmaakt. Sini verwijst naar een groot dienblad waarop verschillende gerechten met een eigen karakteristieke smaak worden gepresenteerd. In Turkije is de Sini het middelpunt voor de familie om de avondmaaltijd te eten. Rond het dienblad wordt het leven van alledag gedeeld. Kortom, zo staat het op haar site: Sini staat voor gezelligheid!

Ik eet een Turkse pizza, of eigenlijk twee, want hoewel je er een besteld krijg je er twee. Hij is heerlijk gekruid. Terwijl ik de pizza's langzaam en smakelijk naar binnen werk, bekijk ik mijn aantekeningen over twee dagen met gesprekken over Woensel-West. Ik zie veel uitroeptekens. Dat is mijn codetaal voor iets dat van belang is, een uitspraak waarvan ik onder de indruk ben. Er staat een uitroepteken bij de enorme kracht van de ingeplaatsten die de wijk werkelijk gevuld hebben met activiteiten; er staan veel uitroeptekens bij het verhaal van Yvonne van Mierlo, die laat zien dat nauw samenwerken, korte lijnen en een aanstekelijke doe-mentaliteit wonderen kunnen verrichten, hoewel ze dat woord zelf dus nooit zou gebruiken.

Er staat een uitroepteken bij de antwoorden die Issanka van der Paal en Patrick Walravens, de twee directeuren van de Buurtonderneming, mij de eerste ochtend gaven toen ik hen vroeg wat nu het bijzondere van de Buurtonderneming WW was. 'Het bijzondere is dat we altijd wel een weg vinden', vertelde Patrick, 'in principe kon heel veel van wat we wilden niet. **Er stonden regels in de weg, het kon niet zonder toestemming van anderen, er gingen instanties over. Maar we hebben ons daar nooit door laten weerhouden. We wisten altijd wel een weg te vinden.** Er is hier een sterke neiging tot doen, tot actie. Ik ben gemeenteambtenaar, maar ik zou na die jaren hier in de wijk niet meer een hele dag op het stadskantoor kunnen zitten. Ik denk dat je het publieke belang het beste dient als je er met je neus bovenop zit, als je de werkelijkheid ervaart en direct met de mensen communiceert die er professioneel of emotioneel of uit betrokkenheid een rol in spelen.'

Issanka van der Paal vertelt als voorbeeld van hoe het binnen de Buurtonderneming werkt over vier vrouwen van

buitenlandse komaf die op woensdagochtend taallessen volgen in het SPILcentrum. 'Het bijzondere is dat om die vrouwen hier achter de computer te krijgen en de taal te laten leren gesteund door vrijwilligers hier iets geregeld is, dat kenmerkend is voor onze werkwijze. De vrouwen die hier op woensdagochtend taallessen hebben, zouden hier normaal niet komen omdat ze jonge kinderen hebben die nog niet naar school gaan. Naar de kinderopvang brengen ze hun kinderen niet, daar hebben ze de financiële middelen niet voor. Dus normaal gesproken zitten ze thuis. Maar wat we nu hebben bedacht is dat hun kinderen tijdens hun lessen worden opgevangen in het kinderdagverblijf hier in het centrum. Daar worden ze begeleid door een vrijwilliger. Normaal kan dat niet: een ochtend in een kinderdagverblijf, zonder dat er betaald wordt. Dat is gedoe, onrustig voor de groep, financieel onaantrekkelijk voor de kinderopvang. Maar hier doen we dat wel. Hier zijn de lijnen kort, en heerst de mentaliteit dat als we die kinderen een betere kans willen bieden dat het van groot belang is dat hun moeders de taal ook spreken. Dat is een doel die zich niet door allerlei regeltjes moet laten hinderen.'

'Denken in oplossingen in plaats van problemen is het keurmerk van de Buurtonderneming Woensel-West.' Ik heb de uitspraak van Issanka van der Paal van twee uitroeptekens voorzien.

² Zie bijvoorbeeld: <http://www.klokgebouw.nl/uploads/files/wonder%20van%20wonenselwest.pdf>

³ <http://www.trudo.nl/actueel/Pale-in-Woensel-West-Beste-Brabantse-Basischool>

Deel II

De volkswijk

Het was een bijzondere doelstelling die men in 2008 in het wijkactieplan had geformuleerd over het Woensel-West van de toekomst. De wijk moest hip worden, maar toch ook het karakter van een volkswijk behouden. Een wel heel romantische mix van het goedaardige van een volkswijk, met het wij-gevoel en de daarbij horende lotsverbondenheid, en de glamour van de moderne stedeling. Het is als het mengen van witte wijn met bier en jonge jenever, een vrolijke gemeenschap van yuppies en overlevende sjacheraars. De visitatiecommissie waar ik in 2010 leiding aan mocht geven vroeg zich dan ook openlijk af hoe deze uiteenlopende vormen van menselijk bestaan samen zouden moeten gaan. Verdrijft het een niet het ander? Is het niet naïef om te denken dat hier een krachtig mengsel in de maak is?

De ambitie blijkt, zoals wel vaker met beleidsdoelstellingen, makkelijker opgeschreven dan in de praktijk waar gemaakt. Een wandeling door Woensel-West leert dat de werelden niet zomaar samen vallen. Eén van de eerste opmerkingen die Patrick Walravens te horen kreeg toen hij in 2010 namens de gemeente Woensel-West aan de slag ging was een wijsheid van zijn voorganger. Die vertelde hem dat hij zich weinig illusies moest maken. **‘Voor heel veel mensen in deze wijk is het veel aantrekkelijker om met mensen met dezelfde sores in een straat te leven, dan met mensen die ’s ochtends in een auto de wijk uitrijden.** Daarvan heb je niet het idee dat ze op dezelfde manier hun last dragen en zich door het leven moeten worstelen.’

Het is ook niet een groot emancipatiefeest dat zich in de flanken van de succesvolle basisschool in de wijk afspeelt. De wijk is verdeeld in verschillende sferen en diverse mentaliteiten. Nienke Bruinsma deelt de Woensel-Westenaren – met de vinger

in de lucht, dat wel – pakweg in de volgende groepen in. 10 procent leeft in de sfeer van crimineel gedrag en de informele economie, een grote groep van pakweg 30 procent is kwetsbaar, kampt met financiële problemen, binnen deze groep zijn psychische problemen, verslavingsgedrag en huiselijk geweld meer dan gemiddeld aanwezig; 30 procent is ‘emancipatie-eager’, deze bewoners grijpen hun kans doen mee aan de programma’s en boeken ook daadwerkelijk vooruitgang. De rest, zo’n kwart van de bevolking, zou je zelfredzaam en misschien wel hip of dynamische stedeling kunnen noemen. Het is de groep waar de ingeplaatsten – overigens lang niet allemaal – hun plek vinden in de wijk. Het is een indeling gebaseerd op de ervaring van iemand die al jaren in de wijk woont en werkt.

De officiële statistieken spreken een andere wat minder heldere taal. Die cijfers kan iedereen raadplegen via de site www.eindhoven.buurtmonitor.nl. Die registreren de bevolking bijvoorbeeld op afkomst, zoals in onderstaande tabel.

Bevolking per 1 januari 2016	Buurt Woensel-West		Stadsdeel Woensel-Zuid		Eindhoven	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Inwoners	4126	100%	38284	100%	224788	100%
Autochtoon	2300	56%	22699	59%	151476	67%
Totaal westers allochtoon	576	14%	5613	15%	30722	14%
Totaal niet westers allochtoon	1250	30%	9972	26%	42590	19%
Turken	541	13%	2915	8%	10310	5%
Marokkanen	114	3%	1373	3,50%	5988	3%
Surinamers	90	2%	756	2%	3760	2%
Antillianen en Arubanen	83	2%	522	1,30%	2728	1%
Overig niet westers	422	10%	4406	12%	19804	9%

Of op basis van huishoudgrootte, waaruit blijkt dat een steeds grotere groep huishoudens alleenstaand is. Of het zijn statistieken die voortkomen uit politiegegevens. Daaruit valt het vaak veronderstelde hoog-criminele karakter van de wijk moeilijk op te maken. Of het moet zijn dat het aantal woninginbraken even iets hoger ligt dan het overigens hoge Eindhovense gemiddelde (22,6 versus 12,4 per 1000 inwoners in 2016. Maar het zijn echt geen cijfers waarvan je zegt: oei.

Het percentage lage huishoudinkomens is wel groot: 69 procent van de huishoudens in Woensel-West heeft een inkomen dat gemiddeld niet boven de 24.000 euro per jaar uitkomt. Het percentage hogere inkomens is laag.

Qua inkomen is Woensel-West nog steeds een achterstands-wijk. Daarin heeft de wijkaanpak van de afgelopen jaren weinig verandering kunnen brengen.

Ook het aantal bijstandsuitkeringen is hoog; meer dan 10 procent van de huishoudens. Een kwart van de Woensel-West-populatie staat te boek als niet-werkend werkzoekend. Dat zijn cijfers uit 2016 die laten zien dat Woensel-West in economische zin er nog lang niet bovenop is.

Juist daarom is het opmerkelijk dat Woensel-West op het terrein van welzijn opmerkelijk goede rapportcijfers scoort, ongetwijfeld het effect van het inplaatsingsprogramma. Een derde van de wijkpopulatie is actief bezig geweest om de buurt te verbeteren, het hoogste percentage van alle Eindhovense buurten. In geen Eindhovense buurt waren percentueel zoveel bewoners betrokken bij vrijwilligerswerk als in Woensel-West (59% in 2015). Bovendien vindt een hoog percentage, zeg maar een derde van de wijkbewoners, dat de wijk er echt op vooruitgaat. Dat zijn, in vergelijking met de rest van de Eindhovense wijken, verrassend goede statistieken.

Nog niet bepaald hip

Wat de cijfers echter ook duidelijk maken is dat de invasie van 'hip' nog niet echt een sterke economische basis heeft gevonden in de wijk. Het doet het ergste vrezers voor de meerdere vintage-winkels (ik tel er zeker vier) die de wijk inmiddels kent. Waar moet hun publiek vandaan komen? Ook de West Side Stores zullen niet direct gelukkig worden als zij een studie zouden maken van de Eindhovense buurtmonitor. Hippe kinderkleding, luxe broodjes, bijzondere kapsels? Wat dat betreft kan de kringloopwinkel Karoessell ('de grootste van Eindhoven!'), die zich in het begin van de Edisonstraat pal naar de ingang van het Baekelandplein heeft gevestigd, met meer vertrouwen de toekomst tegemoet zien. Hun potentiële klandizie is ruim vertegenwoordigd in de buurt. De klanten wonen als het ware om de hoek.

Woensel-West is qua economisch-demografische cijfers meer volkswijk gebleven dan een wijk geworden die grote aantrekkingskracht uitoefent op hipsters, op creatieve milieus en dynamische beroepen. Misschien is dat de stille droom van beleidsmakers, die ooit de Edisonstraat voor zich zagen als toegangsstraat met op elke hoek iets bijzonders. Ze bedachten zelfs dat bij nieuwe huurders het beheer en onderhoud van de voortuinen onderdeel werd van de huurovereenkomst om de rommeligheid, het plastic meubilair, de afgeblakerde stenen kabouters en voortwoekerend onkruid uit het straatbeeld te verwijderen. Eén wandeltocht leert dat daar tot nu toe weinig van terecht gekomen is. Op een enkel Boedha-beeld na maakt de straat nog steeds de rommelige indruk die je van een volkswijk mag verwachten. Ook een poging om in de Edisonstraat en aanpalende straten de gevels van vrolijke kleurtjes te voorzien, strandde op een nee van de bevolking,

die geen zin had in pipo-huizen.⁴ Er is dieper de Edisonstraat in, eigenlijk weinig substantieels veranderd. Het meest prominent aanwezig is coffeeshop Meet Point, die bijna vierentwintig uur per dag bewaakt wordt door een zwaarlijvige uitsmijter.

De geschiedenis laat zich dus niet zo gemakkelijk verdrijven, hoewel er volgens het principe dat de aanhouder wint voor de Edisonstraat inmiddels weer nieuwe plannen in de maak zijn. De volkscultuur is in sommige straten zichtbaar blijven hangen; het zijn de straten die heftig oranje kleuren als het Nederlands voetbalelftal zich voor een groot eindtoernooi geplaatst heeft. Meer dan historisch enigszins vergelijkbare Eindhovense wijken als Drents Dorp en Philipsdorp heeft Woensel-West een geschiedenis waarin er altijd wel groepen bewoners op de rand van de criminaliteit vertoefden. De wijk heeft bijvoorbeeld vrijwel altijd prostitutie gekend. In de beginjaren van de wijk, de jaren twintig/dertig, waren het de meisjes uit Drenthe die overdag met hun fijne vingers bij Philips lampen in elkaar draaiden, en 's avonds al tippelend wat bij verdienden. Het hoorde bij het overleven, bij een informele cultuur die zich in de wijk nestelde waarin men weinig op had met de plaatselijke autoriteiten, en men geneigd was de zaken vooral zelf te regelen.

Van buurtwinkel tot supermarkt

De romantische kant daarvan staat uitgebreid beschreven in het boek *Leve Woensel-West!* Dat in 2010 werd uitgegeven door de 'historische werkgroep Woensel-West'. Een boek vol bijzondere anekdotes en karakteristieke personen. Het is een portret van een gezellige wijk, met buurtwinkeltjes op de hoeken van centrale straten; een sfeer van saamhorigheid,

met op straat spelende kinderen die spelletjes speelden als hinkelen, tollen, knellen, vliegeren, stoepen en tikkertje.⁵

Over de minder romantische kant is het boek wat minder uitvoerig. **Over het rommelen, de sjacheraars, het leven in de informele economie met de daarbij horende afkeer van het gezag en de sluiks aanwezige prostitutiepraktijken kom je maar weinig te weet. Toch was die mentaliteit ook altijd aanwezig in Woensel-West, alleen niet dominant, het zat in de marge van de wijk.** Iedereen wist wel dat er ook zaken gebeurde die het daglicht niet konden doorstaan, maar dat was lange tijd toch vooral een bijkomstigheid. Het had de wijk niet in de greep.

Dat veranderde vanaf het moment dat de buurtwinkeltjes het moesten afleggen tegen de supermarkten. Daar is geen aanvangstijdstip aan verbonden, dat is een sluipend proces dat zich overigens niet alleen in Woensel-West voordeed. Na de welvaartssprong van de jaren zestig van de vorige eeuw lijkt de hele samenleving in beweging te komen. Er verschijnen gastarbeiders die als zij zich met hun gezin herenigen een plek vinden in de betaalbare delen van de woningmarkt: de sociale huurwoningen. Studeren is niet langer voorbehouden aan kringen uit de betere kringen en de nieuwe studenten strijken neer in de wijken met betaalbare woningen. De mobiliteit wordt groter, mensen verhuizen eerder. Er verschijnen steeds meer auto's in de straten. De vele winkeltjes op de hoek van de straten – de sigarenboer, de bakker, de ijzerhandel, de slager, de melkboer – leggen het af tegen de goedkopere en beter geoutilleerde supermarkten en grootwarenhuizen in grote panden op de doorgangswegen tussen woonwijken.

Vruchtbare voedingsbodem

Sommige wijken (denk bijvoorbeeld aan de Amsterdamse Pijp of andere delen van Woensel) winnen daardoor aan aantrekkelijkheid. Er ontvouwt zich een proces van gentrificatie die deze buurten steeds populairder maken met stijgende huizenprijzen en steeds welvarender bevolking als gevolg. Andere wijken komen echter in een neerwaartse spiraal terecht. Ze glijden af en worden aantrekkelijke verblijfsoorden voor drugshandel en criminaliteit. Dat is het lot van Woensel-West, waar uiteindelijk in de jaren negentig de prostitutie zich steeds nadrukkelijker opdringt. De Edisonstraat wordt het werkgebied van heroïneprostituees, terwijl in de zijstraten van de Edisonstraat de raamprostitutie oprukt. Dat brengt toenemende spanningen en geweldsuitbarstingen met zich mee tussen dealers, prostituees, exploitanten en bewoners.

De wijk holt zienderogen achteruit. Louche handel vindt in de wijk een vruchtbare voedingsbodem, want de zelfkant, het sjacheren, het overleven en een ingebakken dwarsheid ten opzichte van het gezag waren altijd latent aanwezig in de volkswijk. Eind 20ste eeuw zijn karakteristieken niet langer een volkse bijkomstigheid, maar bepalen zij in toenemende mate het karakter en het imago van de wijk. Het geeft de wijk in de stad Eindhoven een slechte reputatie en een hoge plaats in de ranglijsten van probleemaccumulatiegebieden, impuls wijken, achterstandswijken en uiteindelijk Vogelaar-wijken.

De lokale overheid en de woningcorporaties zien die ontwikkeling niet alleen met lede ogen aan; zij proberen er ook wat aan te doen. Vanaf 2002 probeert de gemeente Eindhoven actief de prostitutie in te dammen, wat uiteindelijk, vier jaar

later, leidt tot het Baekelandplein waar alles aan de hand van een strikt vergunningenstelsel geconcentreerd wordt in 25 pandjes die op het lijf geschreven zijn van de dames van plezier. Alle prostitutie daarbuiten wordt met harde hand bestreden. Zo nodig nog complexer is de strijd tegen de drugshandel en drugsoverlast, maar als de bewoners van het betere deel van Woensel-West zich in 2005 woedend mengen in de strijd, schakelt de gemeente ook hier een tandje bij.

Het blijft echter ingewikkeld; de zelfkant van Woensel, het wantrouwen tegen het gezag, de cultuur-van-dat-regelen-we-zelf-wel, de bittere noodzaak om te overleven en de verleidingen van de informele economie, plus de illegaliteit van de drugshandel en prostitutie, zijn in de wijk op meerdere plekken op een moeilijk te ontwarren manier met elkaar verweven. Van hennepkwekerijen op zolder, via drugsverlaafden die met boodschappenlijstjes van bewoners de supermarkt bezoeken, tot dubieuze handel in auto's en antiek – in Woensel-West staat niemand er echt van te kijken.

Die mentaliteit vraagt om speciale omgangs- en communicatievormen. Patrick Walravens van de Buurtonderneming: 'Je moet de mensen kennen, en persoonlijk op de dingen aanspreken. We hebben hier een hele tijd gedreigd met sancties, met bestuurlijke boetes als bepaalde bewoners iets deden wat niet mocht. Dreigementen met dwangsommen, noem maar op – het werkt niet. **Maar als je in staat bent om met de juiste mensen op het juiste moment een biertje te drinken en je zegt: "Joh dat moet nu toch echt ophouden", dan heeft het vaak wel effect.** Maar dat is wel een kunst die je moet beheersen.'

Effekes duidelijk maken

WINTER 2011

In de wijk regelt men dus de zaakjes bij voorkeur zelf en worden buitenstaanders met een zeker wantrouwen tegemoet getreden. Dat merkte Sophie Hilbrand toe zij in de winter van 2011 met haar BNN-cameraploeg de Eindhovense wijk binnen marcheerde om opnames te maken voor het programma 'Nu We Hier Toch Zijn'. Elke week testte Hilbrand in dit programma de gastvrijheid van een wijk in Nederland. Met een camera- en geluidsman in haar kielzog belde de presentatrice aan met het verzoek of ze ergens kon lunchen, mee kon eten en uiteindelijk kon blijven slapen. Bij de mensen die haar binnenlieten, plakte Hilbrand met veel aplomb een sticker op het adres: GASTVRIJ.

In Woensel zat het op deze winterse dag niet mee. De eerste deur ging op een kiertje open, en met wat moeite verscheen er een oudere man die met het hoofd om de deur. Hij meldde desgevraagd dat hij het programma wel eens had gezien om er meteen aan toe te voegen dat hij het een waardeloos programma vond, waarna de deur weer in het slot viel. Bij een tweede deur is het contact nog korter: Wat môt'eh? Hilbrand begint: 'Wij zijn van de televisie.....' 'Ach ga weg gekke, van de televisie.. ' en met een knal wordt de deur voor de neus van de BNN-ploeg dicht geknald.

Nee, Woensel-West heeft het niet zo op pottenkijkers. De wijk hadt ook geen goede ervaring met televisie. In 2006 portretteerde SBS6 Woensel-West in een serie over Nederlandse probleemwijken.⁶ Het was geen fraai portret. De camera volgde drie bewoners, de broers Kees en Ruud en de vijftigjarige Mieke, wiens levens zich afspelen in

de schemerzone van de samenleving. Heling, overvallen, rommelen met auto's en antiek, hoerenbezoek, zuipen – zelden was er een grotere aaneenschakeling van asociale clichés op de Nederlandse televisie te zien als gedurende deze reportage van een klein half uur.

De meeste bewoners waren niet blij met dit ontluisterende portret van een wijk die afgaand op de beelden in zijn geheel aan de zelfkant van de samenleving zou vertoeven. Voor het overgrote deel van de bewoners was dat natuurlijk niet het enige verhaal van Woensel-West; de wijk is meer dan deze lanterfanters en een falende moeder. **Veel bewoners waren pissig en voelden zich als halve criminelen te kijk gezet. Cameraploegen die na de uitzending een kijkje komen nemen, worden vrijwel onmiddellijk de buurt uit gejaagd. De wijk had er geen trek meer in om louter als een verzameling van rommelaars, hoerenlopers, helers en zuipschuiten te worden afgeschilderd.**

Op die achterdocht lijkt ook Sophie Hilbrand vast te lopen op die koude winterdag in 2011. Tot ze op een open deur stuit waar een aantal plastic tassen voor staan en een jonge vrouw naar buiten komt met twee Albert Heijn-tassen in haar hand. Hallo, zegt Sophie, ga je op vakantie? Of ga je verhuizen? Opdonderen, antwoordt de vrouw. We zoeken een slaappleats, probeert Sophie. De vrouw gaat er vandoor, maar uit het huis komt een jonge man, die in een zacht zingend Eindhovens dialect vertelt dat ze er vandoor gaat omdat het uit is tussen haar en haar vriend Ruud.

Ook Ruud komt naar buiten en Sophie meldt alert dat ze een slaappleats zoekt en dat er nu vast wel een plek over is. Even later zit de BNN-crew op de eerste etage met de twee jonge mannen achter het bier. Ruud legt nog eens uit dat

hij en zijn vriendin ruzie hebben gekregen en dat hij haar de deur uit heeft gezet. 'Ik trek het niet meer. Mijn vrouw heeft een grote mond en ik pik dat niet meer.' Terwijl ze crackers smerend aan de praat raken, hoort de kijker geschreeuw op straat. Er wordt op de deur gebonkt.

'Moeten we de politie niet bellen', vraagt Sophie een beetje bezorgd.

Nee, zegt Ruud, gewoon laten gaan dan is het vanzelf afgelopen.

Er gaat een telefoon. Er wordt geschreeuwd. De mannen willen er niet veel over kwijt. Uiteindelijk zegt Ruud: 'Mijn vriendin dreigt met: ik kom met mijn vader en die schiet je overhoop. Ik heb gezegd: kom maar. Maar morgen komt mijn moeder hierheen en dan is het feestje afgelopen. Die komt effekes duidelijk maken dat het afgelopen moet zijn.'⁷

De BNN-crew besluit daar niet op wachten. Ze plakken een GASTVRIJ-sticker op de muur en zoeken een veilig heenkomen. 'De ruimte was veel te klein om te blijven slapen', meldt Sophie bijna opgelucht als ze over de straat de wijk uitloopt.

Een geschiedenis, bol van verwijten

DINSDAG, 20.04 UUR

Het is deze wijk, een volkswijk in verval, een smeltkroes van mensen die om tal van redenen vaak moeite hebben om het hoofd boven water te houden, die er bovenop geholpen moet worden. Die perspectief moet worden geboden. Veranderen met behoud van de goedaardigheid. Hip, maar toch een volkswijk. Modern met oudgedienden, zo luidde dus de ambitie die met de laatste ronde wijkvernieuwing in 2008 op papier werd vastgelegd in fraaie brochures en ambitieuze wijkactieplannen.

Maar wie een wijk wil verbeteren, moet de bevolking van de wijk in de verandering meenemen. Anders lukt het niet. Om iets over acht uur meld ik mij diep in Woensel-West bij één van de actieve bewoners uit de wijk. In haar woning heb ik afgesproken om met haar en drie andere bewoners over de wijk te praten. Wat zien zij als hun rol? Wat dragen ze bij? Hoe werken ze samen met de Buurtonderneming? Zien zij vooruitgang? Gaat dat samen volks en hip?

Het wordt een ontluisterende avond. Alle vier de bewoners zijn actief. De een coördineert de vrijwilligers van de stichting Taalles, de ander zit in het bestuur de sportvereniging, de derde is actief in de Sint Trudo Huurdersvereniging en de vierde is voorzitter van de Stichting Woensel-West, de overkoepelende stichting die namens bewoners in de overleggen participeert en geld verdeelt over allerlei wijkactiviteiten en bewoners-initiatieven. Zij vertellen me deze avond wat ze doen, maar ook – en vooral – wat er is gebeurd!

Ik heb mij in de weken daarna, vanaf het moment dat ik mij zette aan dit verslag, de hersens gepijnigd over de vraag hoe ik dit zou opschrijven. Want wat ik die avond hoorde was niet niks. Ik werd ingewijd in een geschiedenis die bol stond van de verwijten, insinuaties en regelrechte bedreigingen. Een verhaal van woede en onbegrip. Zo ernstig, dat er iemand is geweest die een week lang niet thuis durfde te slapen.

Wauw. Wat in de beleidstaal kortweg wordt samengevat als de bewoners blijkt in Woensel-West (en hoewel minder explosief zal het in vergelijkbare wijken niet anders zijn) een mengsel van verschillende belangen, opvattingen en snelheden te zijn, die in het slechtste geval met elkaar op voet van oorlog kunnen komen te verkeren. Daarbij gaat

het niet zozeer om hip versus volks, dat is de oppervlakkige beleidsversie, maar eerder om oud(gediend) versus nieuw (ingeplaatst). In Woensel-West zijn mensen zich schrap gaan zetten die het gevoel hebben dat ze iets wordt ontnomen, dat ze aan de kant worden gezet, dat ze er niet toe doen. Ze voelen zich in alles wat er in de wijk gebeurt steeds minder gerepresenteerd. En de taal waarin ze dat ongenoegen kunnen uiten is de rauwe taal van de omgangsvormen die in sommige straten van Woensel-West bepaald niet ongewoon zijn en waar ook Sophie Hilbrand mee kennismaakte: ik schiet je overhoop. Dat is een vorm van intimidatie waar mensen die dat niet gewend zijn slapeloze nachten van kunnen krijgen. En er was geen moeder voor handen die gebeld kon worden om de zaken 'effekes te regelen'.

Ik moest deze avond onwillekeurig aan Trump denken. De man die aan de andere kant van de oceaan op dat moment nog niet gekozen was, de man die niemand serieus nam, maar die uiteindelijk toch de stemmen wist te veroveren van mensen die op hun plaats vast waren komen te zitten en het gevoel hadden gekregen dat alles veranderde maar dat niemand nog rekening met hen hield. Zo'n sentiment proefde ik ook in Woensel-West. Een prachtig en indrukwekkend emancipatieprogramma ten spijt, een basisschool die tot grote hoogten stijgt, een wijk met mooie nieuwbouw, nergens in Eindhoven een groter percentage wijkvrijwilligers, maar deze fraaie trackrecord heeft niet kunnen verhinderen dat in de kleine Woensel-West straatjes onder bewoners die er generaties hebben gesleten een vijandige vorm van verongelijkheid is ontstaan.

Laten we eerlijk zijn. Dat sentiment huist in veel meer steden en wijken van het land, in die zin is Woensel-West misschien wel Nederland in postzegelformaat. Een groeiende groep grossiert niet langer in dankbaarheid voor alle mooie inspanningen die de instanties (van gemeenten tot wooncorporaties) hebben verricht; deze groep voelt zich tekort gedaan, meent dat er vooral voor anderen (minderheden, allochtonen, asielzoekers) alles uit de kast wordt gehaald, maar niet voor hen. Die onvrede uit zich in politieke zin door groeiende voorkeuren voor populistische partijen en een steeds kordater afscheid van de gevestigde partijen die van oudsher verantwoordelijk waren voor het beleid. Er zouden in sommige delen van Woensel-West veel mensen op Trump gestemd hebben.⁸

Maar ze konden uiteraard niet stemmen, in plaats daarvan maakten ze zich boos over het sluiten van de Buurtinfowinkel, links op de begane grond van het SPILcentrum – de bom die het conflict uiteindelijk deed ontploffen en die de Buurtonderneming en de professionele troepen die met hem in de wijk dienen in grote verlegenheid bracht. Ik zou dat conflict kunnen beschrijven aan de hand van de verhalen die bewoners en professionals mij verteld hebben, compleet met de insinuaties, beschuldigingen en bedreigingen. Ik zou een scene kunnen schetsen waarin kemphanen tegenover elkaar staan en elke poging tot gesprek uitmondt in een scheldpartij. Ik zou het netwerk in kaart kunnen brengen waarin oud-gedienden zich over verschillende organisaties in de wijk genesteld hadden, waarbij de vrouw van de voorzitter van de ene organisatie voorzitter was van de andere organisatie en waarin vriendendiensten en het aan jezelf verstrekken van betaalde opdrachten niet ongewoon werd gevonden. Ik zou

de botte onhandigheid kunnen beschrijven van de mensen die er uiteindelijk verandering in wilden brengen. Dat zou zonder twijfel een smeug verhaal opleveren.

Maar dat doe ik niet. In de eerste plaats omdat het voor mij een onmogelijke opgave is om de feitelijkheid van alle mogelijke beweringen te kunnen achterhalen. Een weekje Woensel-West is daarvoor absoluut ontoereikend. Maar belangrijker is dat het ook nergens meer toe dient. Elke reconstructie leidt eerder tot verdieping van het conflict dan voor het overbruggen van de sentimenten. Feiten, gevoelens, emoties en meningen laten zich pacificeren door geschiedschrijvers, die betwisten elkaar liever dan dat ze zich laten rangschikken naar de waarheid.

Een nieuw bestuur en de Buurtinformatiewinkel

Laat ik daarom proberen het conflict in zo nuchter en zakelijk mogelijke termen samen te vatten, ervan uit gaande dat de lezer inmiddels wel nieuwsgierig is geworden. Wat is er in hemelsnaam gebeurd dat gemoederen kennelijk zo hoog konden oplopen?

De arena waarin zich het conflict aftekent, wordt gevormd door de Stichting Woensel-West, een bewonersorganisatie die als gesprekspartner het bewonersbelang dient in alle gesprekken met partijen die werken aan de wijkvernieuwing. Maar ook een organisatie die geld te verdelen heeft voor bewonersactiviteiten in en voor de wijk. In 2015 ontvingen de Stichting daartoe bijvoorbeeld € 69.000,-. De Stichting is in de loop der jaren sterk verbonden geraakt met een netwerk van wijkbewoners. Dat netwerk vertakt zich in het stichtingsbestuur, maar leverde ook het handjevol vrijwilligers voor de Buurtinformatiewinkel en ook de vaste bezoekers – meestal vrouwen – van de koffieochtend

in het SPILcentrum mogen er toe gerekend worden. Dat is een informeel netwerk van oude bewoners, niet zozeer oud in de zin van leeftijd, maar oud in de zin dat ze zich lang verbonden voelen, soms zelfs uitgestrekt over meerdere generaties, met de wijk. Zij voelen zich de autochtonen, hoewel ze dat woord zelf niet gebruiken.

Maar de wijk is aan het veranderen, niet in de laatste plaats als gevolg van de wijkvernieuwing en de toestroom van ingeplaatsten. Die ontwikkeling knaagt aan het natuurlijk draagvlak van het oude netwerk. Er gebeurt veel buiten hun zicht, vaak gestimuleerd door Sint Trudo, de woningcorporatie. Er ontstaan spanningen en barstjes. De Huurdersorganisatie – ooit deel uitmakend van het oude netwerk – klapt als Sint Trudo na bedreiging van personeel er niet meer mee om tafel wil. De Sportvereniging – met een paar bestuurders uit het netwerk – dreigt een stille dood te sterven en komt pas na ingrijpen van de Buurtonderneming weer tot leven. En ook het bestuur van de Stichting Woensel-West toont tekenen van slijtage. De twee laatste bestuurders melden dat ze eigenlijk wel opgevolgd willen worden, maar maken tegelijkertijd geen aanstalten om daar enig gevolg aan te geven. **Nieuwe mensen, actief geworden via de stroom ingeplaatsten, worden op afstand gehouden. Toenadering blijft moeilijk.**

In de zomer van 2015 hakken een paar nieuwkomers de knoop door. Zij zijn de dubbelzinnigheid van de zittende bestuursleden (weg willen maar toch blijven) zat. Zij formeren razendsnel een nieuw bestuur van zeven mensen en schrijven een brief aan de oude bestuurders dat zij met zo'n beetje onmiddellijke ingang de Stichting overnemen. Dat valt niet goed. De oude bestuurders nemen het waar als een regelrechte

coupe, ingefluisterd door Sint Trudo, die immers ook de dienst uitmaakt in de Buurtonderneming. Er vindt nauwelijks een overdracht plaats, het oude bestuur werkt nergens aan mee; bovendien blijken de financiële boeken niet altijd even transparant.

De bom barst als het nieuwe bestuur besluit om de Buurtinformatiewinkel op een geheel nieuwe leest te gaan schroeien. Deze Buurtinfowinkel wordt sinds jaar en dag gerund door vier 'oude' vrijwilligers die er een paar ochtenden per week zitten. Volgens de nieuwe bestuurders is er in de infowinkel nauwelijks enige nuttige informatie over de buurt te halen. De manshoge balie waarachter de vrijwilligers zich bijna onzichtbaar verschansen moet er volgens de nieuwe bestuurders uit, de ruimte moet open worden, de openingstijden ruimer en niet alleen op tijdstippen dat mensen die werken er nooit terecht kunnen. Kortom: er moet een professionaliseringsslag gemaakt worden, te beginnen met een verbouwing van de ruimte.

De dienstdoende vrijwilligers zien dat niet zitten en vernemen uiteindelijk – we schrijven inmiddels februari 2016 – tijdens de carnavalsvakantie dat er een briefje op de deur van de Buurtinformatiewinkel is geplakt dat de winkel tot nader orde is gesloten. Dat vernemen ze via Facebook, zelf waren ze daar niet van op de hoogte gebracht. Er zou, de maandagochtend na het carnaval, nog over vergaderd worden. Ze zijn boos, en wenden zich tot het *Eindhovens Dagblad*, nooit te beroerd om over een lokale ruzie te berichten – 'Bestuur zet vrijwilligers aan de kant.'⁹ Daarna zijn de rapen gaar. De nieuwe voorzitter is boos. De vergadering op maandag duurt niet langer dan twee minuten. Sleutels inleveren en wegwezen.

Verschillende culturen

Op de sociale media groeien de verwijten uit tot steeds grimmiger opmerkingen. Een bestuurder van het nieuw aangetreden stichtingsbestuur durft een week niet op zijn huisadres te slapen. Grimmig is nog een vriendelijke typering voor de sfeer. De kwestie overstijgt Woensel-West als bewoners de wethouder aanschietsen en hun ongenoegens uiten. Iemand barst in tranen uit. De wethouder – bewonersparticipatie is een hot issue in het moderne openbare bestuur – belooft dat hij zich op de hoogte zal stellen, maar schrikt als hij zich in de kwestie verdiept. Hij dringt er bij de Buurtonderneming op aan om een *mediation* in gang te zetten waarin onderzocht wordt of partijen nog met elkaar verzoend kunnen worden. Ondertussen trekken drie van de zeven nieuwe bestuursleden zich terug: hier hebben ze geen zin meer in.

Die *mediation* – uitgevoerd door twee ervaren krachten van Buurtbemiddeling, een organisatie van geschoolde vrijwilligers die ingeschakeld kunnen worden bij conflicten tussen buurtbewoners – vindt plaats tot aan de zomer van 2016. Eind juni leveren de buurtbemiddelaars, nadat zij meermalen met alle partijen hebben gesproken, hun concept-eindrapport af. Het rapport begint met het goede nieuws, iets waar iedereen het over eens is: 'Er is veel passie voor de wijk en iedereen wil meedoen. Men is blij en trots op de resultaten in de wijk. Men spreekt zeer positief over WAT er is bereikt.'

Over hoe dat is bereikt, is men echter veel minder positief. Vooral de oude bewoners. Een paar citaten:

- 'Er wordt afstand ervaren tussen de professionals en de vrijwilligers en men ervaart verschil in bejegening tussen de vrijwilligers oud bewoners en vrijwilligers huurkorting Stichting Sint Trudo. Men voelt geen gelijkwaardigheid, geen waardering en geen respect.'
- 'Qua cultuur is opvallend dat mensen een uitgesproken mening over elkaar hebben en het er niet met elkaar over hebben: veel vooringenomenheid, interpreteren en invullen voor/namens een ander, snelle conclusies trekken en daar snel op acteren.'

Als dieperliggende oorzaak stellen de mediators vast dat er sprake is 'van verschillende culturen; tussen zogenaamde oude bewoners (zij woonden al in de wijk voor de renovatie/sloop van de woningen) en nieuwe bewoners (zij kwamen in de wijk wonen na de renovatie/sloop van de woningen en vaak met huurkorting als ze vrijwilligerswerk doen voor de wijk). Door de vermenging van deze oude en nieuwe bewoners ontstonden er verschillende belangen in en voor de wijk en startte er dus een veranderproces. De oude bewoners hebben niet het gevoel volledig meegenomen te zijn in het veranderproces; men begrijpt sommige beslissingen niet. Daardoor blijven zij nog sterk betrokken bij de bestaande situatie en komen ze er alleen van los als de nieuwe situatie aantrekkelijker is.'

Alles opnieuw

Wat de twee mediators eigenlijk voorstellen om uit het conflict te komen is: doe het allemaal nog eens opnieuw, maar dan goed en zorgvuldig. Doe de overdracht van het oude naar het nieuwe stichtingsbestuur nog eens over maar dan met respect, met gemeentelijke dank voor bewezen diensten voor de oude bestuurders, communiceer nog eens goed met de vrijwilligers, bemoei je er als gemeente meer mee, zorg voor een transparante boekhouding en klankbord voor de stichting. Als iedereen toch het beste voor heeft met de wijk, zo is hun impliciete boodschap, dan moet er toch redelijkerwijs een procedure en een omgangsvorm te vinden zijn waardoor iedereen weer met volle energie in de wijk zijn ding kan doen? Toch?

In die sfeer wordt na de zomer als betrokkenen – let wel: het gaat om zo'n tien hoofdrolspelers, professionals van de Buurtonderneming inbegrepen – op voorstel van Sint Trudo-directeur Jack Hock tijdens een moeizaam rondetafelgesprek ook echt besloten om de klok terug te draaien tot voor het moment dat de bom barst. De manshoge balie die er in februari uit was gesloopt, wordt opnieuw in de Buurtinformatiewinkel getimmerd, op dezelfde hoogte. En als dat klaar is gaat de Buurtinformatiewinkel gewoon weer open, met diensten gedraaid door de oude vrijwilligers.

Alsof er niets gebeurd is.

Maar dat is er natuurlijk wel. De wonden zijn diep, te diep. Partijen bewegen niet meer, het rondetafelgesprek naar aanleiding van het mediationrapport doet de lucht allerminst klaren. In plaats van te worden opgelost raakt de kwestie in een diepe impasse. Ondertussen gaat het leven wel gewoon

door. Het emancipatieprogramma draait op volle toeren door; het nieuwe en inmiddels tot vier leden gedecimeerde bestuur van de Stichting Woensel-West, beheert de gemeentegeldpot voor bewoners en doet mee in de overleggen, en de vrijwilligers van de Buurtinformatiewinkel hebben weer hun plaats ingenomen achter de manshoge balie. Zoals vroeger.

Als ik daar op woensdagochtend binnen loop tref ik als ik met mijn ellenbogen hoog op de balie rust twee vrolijk babbelende dames achter een kop koffie en een tijdschriftje waarin ik niet zo snel kan zien of het nu de Story, de Privé of een ander in de lotgevallen van beroemdheden gespecialiseerd magazine is. ‘Hebben jullie wat informatie over de buurt’, vraag ik. Jazeker, één van hen loopt om de balie en haalt het kleurrijke boekwerkje *Zoveel te doen in Woensel-West* uit een verder mager gevuld schrap. ‘En dit hebben we ook nog.’ Ik krijg een exemplaar van de Buurtkrant van november 2015 in de hand gedrukt, de laatste editie kennelijk, inmiddels meer dan een jaar oud. Maar wel de editie waarop op de voorpagina een foto van een dan nog vrolijk lachend nieuw bestuur prijkt. De vijf mannen en twee vrouwen waarop onder meer deze twee dames met het nodige verbaal geweld hun boze pijlen hebben afgeschoten.

Kunnen jullie me ook wat vertellen over de Buurtonderneming, vraag ik tenslotte. ‘Nee daarvoor moet je boven zijn’, antwoordt een van hen. Ze wijst met haar vinger naar het plafond.

Het komt niet meer goed

DONDERDAG, 16.15 UUR

‘Komt het nog goed’, vraag ik aan oer-Woensel-Westenaar Frans Vister. Hij was een van de zeven nieuwe bestuursleden,

en een van de drie die nadat de gemoederen oververhit raakten de pijp aan Maarten heeft gegeven. Ik tref hem in de Vintage-winkel onder mijn studiootje, waar ik zondagavond in afwachting van de komst van Kamilla nog stond te vernikkelen. Hij zit aan een tafel, in het gezelschap van zijn buurman, achter een paar flessen Bavaria bier. Een foto van de twee in dit hippe vintagedecor was zeker niet misplaatst geweest in de brochures die zo’n kleine tien jaar geleden lieten weten dat Woensel-West hip moest worden en een volkswijk moest blijven. Frans en zijn buurman, geboren en getogen Woensel-Westenaren, zijn onmiskenbaar volks.

Ruwe bolster Frans Vister, inmiddels midden vijftig, is misschien ook wel het schoolvoorbeeld wat men in deze wijk voor ogen had. In veel opzichte is hij een recalcitrante man, die weinig op heeft met regels en autoriteiten, zeker niet als die hem niet persoonlijk benaderen. Frans heeft altijd in de ijzerhandel gezeten; hij is een scharrelaar, zoals er ooit meer in Woensel-West rondliepen. Om zijn huis in zijn tuin staan meerdere auto’s en aanhangwagens. Het liefst betaalt hij alles cash. Een girorekening heeft hij pas sinds kort; min of meer gedwongen. Zijn belastingen betaalde hij altijd in contanten. Brieven waren aan hem niet echt besteed; hij kon nauwelijks lezen. Wie wat van hem wilde kon maar het beste even langs gaan. Onder het handbereik van bier viel alles op te lossen.

Maar drie jaar lang beklom hij op woensdagavond de trap van SPILcentrum naar het leslokaal op de eerste etage. Drie jaar lang ploeterde hij samen met anderen op het ontcijferen van woorden en het lezen van teksten. Hij was feitelijk analfaabeet. Op school wilden ze hem niet hebben, vertelt hij. ‘Nou ja, waarschijnlijk was het andersom: ik wilde niet naar

school. Had er het geduld niet voor.’ Lezen en schrijven was sowieso niet een vaardigheid waar men in Woensel-West in uitblonk. Om te overleven kwam het op andere vaardigheden aan. Rommelen, handelen – het zijn competenties waar Frans een bovengemiddelde intelligentie in heeft ontwikkeld. Maar naarmate de wereld ingewikkelder en bureaucratischer werd, werd het niet goed kunnen lezen en schrijven een handicap. Dus toen zich de mogelijkheid voordeed om mee te doen met de taalcursus greep hij de mogelijkheid met beide handen aan. **Drie jaar lang miste hij geen avond, drie jaar lang ontcijferde hij steeds vaardiger de letters en woorden. ‘Ik kan nu de krant lezen; ja zelfs de blauwe enveloppen van de belastingdienst.’**

Frans Vister is sinds jaar en dag de man achter de Kerstmarkt, die elk jaar zo halverwege december de hele Edisonstraat in beslag neemt. De Kerstmarkt geldt als een van de hoogtepunten in de reeks festiviteiten die in de wijk wordt georganiseerd. Ook dit jaar is hij druk mee in de weer, samen met zijn buurman, die graag een kameel in de levende kerststal had gewild. Maar dat blijkt niet te betalen, en een kameel rommel je niet zo maar ergens vandaan. Zijn inzet voor de Kerstmarkt, en zijn bekendheid met de buurt was ook de reden om hem voor het nieuwe bestuur te vragen. Hoewel hij bepaald geen vergaderaar is, zei hij ja. Niet wetend welk onheil hij over zich af zou roepen.

‘Nee, het komt niet meer goed’, antwoordt hij op mijn vraag. Hij wil er eigenlijk maar weinig over kwijt. ‘Met mensen die mijn familie hebben bedreigd, daar ga ik het niet mee goedmaken.’ Het zit heel diep. Hij raakte heel geëmotioneerd toen de

wethouder hem vroeg wat er nu eigenlijk speelde. Maar hij is er nu klaar mee. Hij trekt een nieuw flesje Bavaria open. ‘Laat mij nou maar die Kerstmarkt organiseren, dat doen we elk jaar.’

⁴ <http://www.ed.nl/regio/eindhoven/woensel-west-niet-blij-met-pipohuizen-1.2067638>

⁵ In 2013 kreeg *Leve Woensel-West!* een vervolg in de uitgave, ook van de Historische werkgroep Woensel-West, *Kijk! Woensel-West*. Meer dan het eerste boek is dit vooral een fotoboek, met uitgebreide bijschriften bij de historische foto's.

⁶ http://www.dailymotion.com/video/x242w2g_probleemwijken-woensel-west-eindhoven_shortfilms

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=hbKNmLslu58>

⁸ In dat opzicht mag de uitslag van het stemlokaal in de Buurtinfowinkel van de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 enigszins verrassend genoemd worden. In Woensel-West was GroenLinks de grootste partij met 20%, op de voet gevolgd door D66 met 18%. De VVD, PVV en de SP scoorden vrijwel allemaal rond de 10%, terwijl Denk in Woensel-West piekte met maar liefst 6 procent. Omdat kiezers niet wijkgebonden hoeven te stemmen, zegt deze uitslag niet alles over de politieke barometer van de buurt. Daardoor is bijvoorbeeld ook het opkomstpercentage niet meer vast te stellen en weten we niet hoeveel buurtbewoners de stembus hebben gemeden. Omdat de Buurtinfowinkel naast de ingang van de Basisschool 't Palet is gesitueerd, zijn vermoedelijk ook heel wat ouders uit nabijgelegen buurten na het afleveren van hun kinderen hier gaan stemmen. Kortom, uit de uitslag kun je geen eenduidige conclusies trekken. Maar toch...

⁹ <http://www.ed.nl/regio/eindhoven/ruzie-eindhoven-over-infowinkel-woensel-west-1.5722715>

Deel III

De toekomst

Een van de doorbraakthema's die in 2010 werd benoemd voor Woensel-West was het aanpakken van de 'problematiek achter de voordeur'. De aanduiding 'achter de voordeur' was toen erg in de mode. Daarmee werd aangegeven dat hulpverleners niet in hun spreekkamers en achter hun loketten moesten wachten tot mensen hulp zoeken, maar dat ze mensen actief moeten benaderen – eropaf dus. Bovendien moest niet iedere hulpverlener dan zijn eigen (schulden, opvoedingsondersteuning, verslavingsaanpak, psychiatrische hulpverlening, begeleiding naar werk) ding doen, nee: er moet integraal en gecoördineerd gewerkt worden. Met een samenhangende 'generalistische' aanpak moesten problemen tegemoet getreden worden op die plek waar ze in hun samenhang ook verschijnen of soms verstopt blijven. En dat was dus achter de voordeur.

Inmiddels is er veel veranderd. **Overal in het land zijn aangejaagd door de decentralisatie van belangrijke sociale wetten (Jeugdwet, Participatiewet en Wet maatschappelijke ondersteuning) wijkteams geformeerd met sociale professionals die dichtbij mensen, in buurten, in de 'leefwereld' van mensen hun werk zijn gaan doen.** Om die reden is de aanduiding 'achter de voordeur' inmiddels niet meer zo in zwang. Hulpverleners hoeven er niet meer toe aangespoord te worden – als het goed is gebeurt het namelijk.

Eindhoven is in deze verandering zelfs voorop gegaan. Via het programma WijEindhoven werden er eerder dan in andere gemeenten wijkteams geformeerd waarin professionals werkzaam zijn die in principe de problemen in de hun toegewezen buurten zouden aanpakken. Niet zozeer door dichtbij huis ouderwetse pakketjes hulpverlening te gaan leveren, maar door informele netwerken erbij te betrekken en

door collectieve oplossingen mogelijk te maken. Kortom, de hulpverlening moest worden ingebed in de buurt, waarbij de buurt ook meer in de aanpak betrokken zou worden. Op die manier zou de inzet van wijkteams, zo was het idee, niet alleen curatief, maar ook meer preventief kunnen werken.

Waar is WijEindhoven?

Ik heb er, eerlijk gezegd, in de eerste dagen van mijn Woensel-West safari weinig van gemerkt. Ik heb wel vernomen dat er op de Basisschool 't Palet in het SPILcentrum een wekelijks spreekuur is van het wijkteam van WijEindhoven. Ouders kunnen daar op eigen initiatief naar toe, of ze worden er naar aanleiding van signalen over hun kinderen voor uitgenodigd. Dat spreekuur is er sinds kort, terwijl het wijkteam er toch al een kleine twee jaar is. Het moet dus allemaal nog groeien.

Ik heb wel het ongenoegen opgesnoven van de mensen van de Buurtonderneming die graag een beroep op WijEindhoven hadden gedaan bij hun herhuisvestingsgesprekken voor het zogeheten plan-Celsius. Rondom het Celsius-plein in de hart van de wijk worden de komende jaren in vier fasen vierhonderd woningen gesloopt. Met alle bewoners worden herhuisvestingsgesprekken gevoerd en de ervaring leert dat er dan een hoop problemen boven water komen. Daarom lag het volgens de Buurtonderneming voor de hand dat medewerkers van WijEindhoven bij deze gesprekken betrokken zouden worden, maar die gaven helaas niet thuis. Te druk. Met als gevolg dat Sint Trudo voor de eerste fasen externe begeleiders heeft ingehuurd om de sociale problematiek waar men tegen aanloopt op een goede manier te begeleiden. Dat voelt toch wel wat vreemd als daarvoor juist een grote gemeentelijke organisatie is opgericht.

Ook in het boekwerk *Zoveel te doen in onze wijk*, met de uitputtende opsomming van al die activiteiten die er – vaak met behulp van de ingeplaatsten – in de wijk tot stand zijn gekomen, bespeur ik weinig gevoeligheid voor sociale problemen. Het gaat om taal, om kinderen, om leerzame activiteiten, maar niet over schulden, eenzaamheid, psychiatrische problematiek. Het zit er niet in verweven; het lijkt iets van een geheel andere orde.

Dat is overigens in de zeven jaar dat het inplaatsingsprogramma loopt niet altijd zo geweest. In de beginjaren is ook bewust geprobeerd om nieuw ingeplaatste bewoners te koppelen aan kwetsbare huishouden, bijvoorbeeld in de vorm van maatjes voor bewoners met psychiatrische problemen of als hulp bij het op orde houden van de financiële administratie. Maar de ervaring leerde dat deze op problematische bewoners gerichte inzet van ingeplaatsten alleen goed werkt als er een professionele back up is. **Een 'vrijwilliger' kan die last niet op zijn uppie dragen, want er kan van alles aan de hand zijn in een gezin of er kan van alles gebeuren.**

Net zoals de taalprogramma's van ingeplaatsten op Basisschool 't Palet uiteindelijk dienen om het professionele werk van de leerkrachten te ondersteunen, zo zouden ingeplaatsten die zich met kwetsbare volwassenen bezig houden een aanvulling, en geen vervanging, moeten zijn op de professionele ondersteuning. Alleen die professionele infrastructuur bleek in Woensel-West niet echt aanwezig. Bij De Tulp op het Celsiusplein, waar mensen met psychiatrische problemen terecht konden, ging dat een tijdje goed, maar toen hier de professionele inzet minder werd, en WijEindhoven ontstond en het werk van De Tulp zouden

moeten overnemen, stonden ingeplaatsten er – naar de mening van de Buurtonderneming – veel te veel alleen voor. De back up ontbrak. Dat vond men niet langer verantwoord. Reden waarom drie jaar geleden werd besloten dat zolang de professionele ondersteuning niet goed aanwezig is of is georganiseerd, geen ingeplaatsten meer te verbinden met mensen met individuele problemen. Wat overigens niet wil zeggen dat ingeplaatsten niet met volwassenen werken. Dat gebeurt wel degelijk, een kwart van de ingeplaatsten is daar zelfs mee in de weer. Maar hun activiteiten richten zich vooral op de taalontwikkeling, en op meer algemene buurtzaken als sport, en de organisatie van een tuin- en bloemenploeg.

Kortom, de inzet van de Buurtonderneming en de ingeplaatsten op de dieperliggende problemen achter de voordeuren van Woensel-West is drooggevallen. Terwijl iedereen die ik spreek zonder aarzeling bevestigt dat er veel problemen zijn in de wijk. Dat valt ook af te lezen uit de officiële cijfers. Een kwart van de huishoudens (en daarbij zijn studenten en zzp'ers niet meegerekend) in Woensel-West behoort qua koopkracht tot de allerlaagste categorie. Het kan dus niet anders of een flink aantal daarvan kampt met financiële problemen, en een fors aantal moet met schulden woekeren. Ook als het gaat om verslavingsgedrag en psychiatrische problemen telt de wijk van oudsher veel mensen die om hulp verlegen zitten.

De aanzuigende werking van de caseload

DONDERDAG, 11.45 UUR

Daarom steek ik donderdag tegen het middaguur de Boschdijk over, op weg naar de locatie waar WijEindhoven team Woensel-Zuidwest zetelt.

Het team zetelt in een voormalige kerk op het Pastoor van Arsplein, omgedoopt tot Elf 13. Het is een prachtig gebouw, opgetrokken in een stijl die aan de Amsterdamse school doet denken. Midden in de voormalige kerk is een binnenkantoor van drie etages gebouwd. Daaromheen een hoge kerkruimte waar mensen kunnen lunchen, vergaderen, met elkaar overleggen. Op een of andere manier had ik mij wijkteams altijd voorgesteld als een groep van tien tot twaalf professionals, die met elkaar een buurt bestrijken. Maar als ik deze middag de kerk binnentreed zie ik enige tientallen mensen aan de lunch. Het Wijkteam Woensel-Zuid-West telt zo'n zestig professionals. Jeetje, dat is een compleet instituut.

Het is wel zo, vertelt teamleider Ellen Kunz als we even later met een aantal teamleden om tafel zitten, dat er binnen het team Woensel-Zuidwest zo'n acht à tien professionals zijn die eigenlijk al hun cliënten in Woensel-West hebben. 'Maar het is ondoenlijk, qua huisvesting en personele organisatie, om allemaal kleine teams in kleinere buurten onder te brengen. Vandaar dat er voor grotere teams gekozen is.'

Het is sowieso een toer geweest om het hele sociale veld in Eindhoven te reorganiseren en in te richten volgens de principes van WijEindhoven. Het gaat om zo'n 800 werknemers die een nieuwe plek moeten krijgen. Het heeft heel veel tijd gekost om alle teams op sterkte te krijgen, mensen te laten bekwaamen in de werkwijze, de dossiers over te dragen, de keukentafelgesprekken te voeren. Eigenlijk is dat proces nog steeds volop in gang, en dat verklaart ook waarom ze niet in konden gaan op het verzoek van Sint Trudo om de herhuisvestingsgesprekken mee te voeren en de daarin opkomende problematiek aan te pakken. 'Dat is erg jammer. Maar we kunnen niet iets

toezeggen wat we niet waar kunnen maken. De afspraak is wel dat we in een volgende fase wel zullen aanschuiven.'

Die moeizame start verklaart ook waarom je als je met mensen (bewoners en professionals) in Woensel-West spreekt je niet het gevoel krijgt dat WijEindhoven en de filosofie van aansluiten bij bestaande initiatieven en het inschakelen van informele netwerken al overtuigend geland is in Woensel-West. Dat blijkt ook uit verschillende evaluatieonderzoeken, onder meer van de Rekenkamer Eindhoven.¹⁰

Je zou kunnen zeggen dat er een enorme aanzuigende werking uitgaat van de opgelopen caseload, of te wel het aantal cliënten waarvoor generalisten, want dat is de aanduiding van de professionals in de teams, verantwoordelijkheid dragen. Dat zijn enorme aantallen.

In de WijEindhoven-registratie staan bijvoorbeeld ruim 700 mensen genoteerd die woonachtig zijn in Woensel-West. Dat is, op een populatie van 4000 mensen, behoorlijk veel – bijna 20 procent! Met ruim 400 daarvan is actief en redelijk frequent contact, dat is dus maar liefst zo'n 10 procent van de wijkpopulatie. Daarvoor zijn zo'n acht à tien professionals beschikbaar, die dus gemiddeld met zo'n vijfenvertig actieve dossiers in de weer zijn. Je hoeft niet op de universiteit gestudeerd te hebben om je te realiseren dat er met deze aantallen weinig tijd overblijft om eens een kijkje te gaan nemen op de basisschool, wat contacten te leggen met leerkrachten, eens een avondje je licht op te steken bij de vele vrijwilligersactiviteiten, een overleg te organiseren met de Buurtonderneming. Dat soort contacten aangaan krijgt in een toestand waarin mensen met concrete problemen kampen en om directe hulp verlegen zitten logischerwijs niet de eerste prioriteit.

Laat ons groeien

Maar het schuurt natuurlijk wel. Veel van de problemen, zo melden de Wij-professionals, gaan over financiën, er zijn veel mensen met verslavingsproblemen in de wijk. Maar ze blijven op deze wijze ook weer verborgen; inderdaad, verscholen achter de voordeuren. En dus verbinden deze problemen zich niet met al die andere programma's, met het emancipatieprogramma, met de taallessen die in de wijk plaats vinden. Voor zover ik dat kan overzien zijn er geen 'ingeplaatsten' actief geworden om rondom deze sociale problematiek iets te organiseren. Terwijl dat nu juist zo mooi zou zijn.

Hetzelfde geldt voor de Participatiewet, een van de andere gedecentraliseerde wettelijke regimes. **Zeker in een wijk als Woensel-West, met een hoog percentage bijstandsgerechtigden en werkzoekenden, zou je verwachten dat de verantwoordelijke gemeentelijke diensten aansluiting zouden zoeken bij de Buurtonderneming, immers de vooruitgeschoven gemeentelijke post in de wijk waarom heen zich tal van netwerken hebben ontwikkeld.** Logisch om daar bij aan te sluiten en met actieve bewoners op participatie gerichte programma's te bedenken en te ontwikkelen. Het lijkt voor de hand te liggen, maar ik ben het niet op het spoor gekomen.

Ellen Kunz en haar teamleden verzekeren mij dat het een kwestie van tijd is. Eindhoven heeft met het WijEindhoven-programma zich een enorme ambitieuze klus op de hals gehaald, een totale omwenteling van het veld, van de hulpverlening. 'Dat heeft tijd nodig, dat mag je niet afrekenen na twee, drie jaar. Dat zijn veranderingen die misschien wel tien jaar nodig hebben om zich echt te zetten, en waarbij je stap, voor stap verder komt. En zo gaat WijEindhoven ook stukje voor

beetje terrein winnen in Woensel-West. Heb dus even geduld. Laat ons groeien.'

Ze heeft gelijk. Natuurlijk. De werkelijkheid van Woensel-West, de positie van veel van zijn bewoners, is het resultaat van een langdurig historisch proces, waarin negatieve factoren een coalitie hebben gesloten en greep hebben gekregen op de levens van een relatief grote groep mensen. Dat buig je niet zomaar om. Net zoals het veranderen van de verzorgingsstaat, van de vele institutionele arrangementen die er zijn opgetuigd, om iets te doen aan alle mogelijke problemen van het menselijk bestaan, ook niet iets is wat zonder vallen en opstaan gebeurt. Daarin liggen hardnekkige routines, contraproductieve vormen van financiering en professionele eigennigheden op de loer om tegen te werken.

Zo slaagt Nienke Bruinsma er bijvoorbeeld niet in om de medewerkers van het Consultatiebureau te overtuigen dat het heel goed kan zijn als zij taalachterstanden bij ouders en kinderen uit Woensel-West constateren dan doorverwijzen naar de Woordenschat-projecten of taalhulpmogelijkheden. Er komt gewoon geen verwijzing. Het wil gewoon niet doordringen tot het professionele handelingsrepertoire. En dan hebben we het nog niet gehad over het gedrag van mensen zelf, waarin nogal eens taaie gewoonten zijn te bespeuren die niet bevorderlijk zijn om het leven een draai ten goede te geven.

De brood, het hond, de kind

DONDERDAG, 20.00 UUR

Ik ben behoorlijk aan het einde van mijn Latijn, als ik mij om acht uur 's avonds meld in Gebouw 360 op het Celsiusplein. Het is mijn laatste afspraak. Ik heb deze week in vier dagen

zo'n 25 mensen gesproken, nog even afgezien van de praatjes bij de Kringloopwinkel Karoesell, Lunchroom Sini en de fantastische pizzeria La Vita è Bella, die zijn intrek heeft genomen in een voormalig clubhuis in de Wattstraat. Niet een plek waar je veel drukte zou verwachten, maar het restaurant zat helemaal boordevol. Ik merk dat ik vol raak van alle indrukken. Ik moet er eens goed over gaan nadenken.

Maar eerst word ik op het Celsiusplein ontvangen door de 29-jarige Pim Hoff. Het is net even pauze in zijn taalles die om zeven uur is begonnen en tot half tien duurt. Hij geeft bij de Stichting Taalles Woensel-West al vier jaar taalles. Hij is sowieso heel actief in de wijk als secretaris van de Huurdersvereniging, en tot voor kort als penningmeester van het nieuwe bestuur van Stichting Woensel-West, een functie waaruit hij na alle commotie zich heeft teruggetrokken. Dat kwam ook omdat hij sinds kort een baan bij het atelier van Piet Hein Eek. Dat maakt zijn bestaan, druk, erg druk.

Maar de Taalles in Gebouw 360 op het Celsiusplein laat hij niet schieten. Te leuk. Hij is in Woensel-West begonnen als vrijwilliger, solliciteerde voor een woning als ingeplaatste, stortte zich op het vrijwilligerswerk toen hij geen baan had, maar nu loopt het dus een beetje over. Hij was vandaag – rechtstreeks afkomstig van zijn werk – drie minuten te laat. Erg vervelend.

Pim Hoff geeft deze avond les aan de groep met het laagste niveau, de beginners. Vanavond zijn ze met z'n tienden. Vier mannen, zes vrouwen. Ze komen overal vandaan: Syrië, Ethiopië, Tsjechië, Polen, China en Rusland. In leeftijd variëren ze van nog geen twintig jaar tot achter in de veertig. Als de globalisering ergens tastbaar wordt dan is het wel in deze ruimte.

Bij de Stichting Taalles kan iedereen terecht. De kosten zijn één euro per persoon per lesavond van twee-en-een-half uur. Die euro is voor de koffie of de thee. Het pand is om niet ter beschikking gesteld door woningcorporatie Sint Trudo. Overdag zit hier De Tulp, een project voor mensen met psychiatrische problemen. De lessen worden gegeven door vrijwilligers, zoals Pim, vaak gerekruteerd uit de ingeplaatsten. Vermoedelijk is er geen plaats in Nederland waar je goedkoper de taal kunt leren. Het gevolg is wel dat de cursisten overal vandaan komen. Er is wel eens iemand elke week vanuit Waalwijk komen fietsen. Het enige dat de mensen zelf moeten aanschaffen is een vuistdik lesboek met oefeningen.

Vandaag blijkt nog maar eens hoe lastig de Nederlandse taal is. Pim vraagt alle deelnemers drie woorden op het bord te schrijven, met lidwoord. En daar komen ze: de brood, het hond, de kind, de paard enzovoorts. Je krijgt bijna medelijden met de cursisten: hoe moet je dat in godsnaam onder de knie krijgen. Pim corrigeert vrolijk onvermoeibaar. Met alle woorden die op het bord staan laat hij de deelnemers vervolgens zinnen maken waar tenminste twee van de woorden op het bord in voorkomen. Een hele kluit, maar na een kwartiertje staan er toch een paar stevige zinnen op het bord: *Een gebouw is een school voor de kinderen van 4 jaar en van 6 jaar.* Niet slecht voor een beginner, toch?

Om half tien is de les afgelopen. Tot volgende week, zegt Pim. Geeft hij ze geen huiswerk mee? 'Nee, dat heb ik na vier jaar wel geleerd. Wie hongerig is doet het vanzelf, wie dat niet is doet het toch niet. Wij gaan geen schoolmeester spelen. We hopen mensen een duwtje te geven in de richting van een inburgeringsexamen, maar uiteindelijk moeten ze het zelf doen.

En een aantal schieten door de niveaus heen, en een aantal vorderen woord voor woord, zin voor zin. Maar iedereen gaat door de cursus vooruit. Dat zie je. ’

Ingrediënten van succes

VRIJDAG, 11.44 UUR

Mijn week Woensel-West zit erop. Ik zit in de trein naar Amsterdam, en probeer mijn indrukken te rangschikken. Kan ik iets concluderen? Toen de Buurtonderneming mij uitdaagde om een kijkje te nemen, meldde ik dat ik wilde onderzoeken of de Woensel-Westse wijkaanpak voldeed aan de ‘Ingrediënten van succes’ die ik in 2014 uit literatuur over de wijkaanpak had gedistilleerd.¹¹ Ik zoek ze er even bij als de trein het station van Den Bosch nadert:

1. Integraal werken vraagt om een afgebakend gebied.
2. Een preventieve aanpak vraagt om de organisatie van nabijheid.
3. De wijkenaanpak maakt van burgers niet louter dragers van problemen, maar eigenaren van oplossingen: oftewel: eigenaarschap organiseert duurzame betrokkenheid.
4. De wijkenaanpak leert dat het allereerst om mensenwerk gaat en niet om instituties: de triomf van de best persons.
5. De wijkenaanpak kan niet zonder draagvlak – succes vergt vitale coalities.
6. De wijkenaanpak verdient zichzelf terug en draait om meerdere financieringsbronnen.

De eerste succesfactor (1) is natuurlijk geen probleem. Woensel-West is een duidelijk afgebakend gebied, met een overzichtelijk aantal inwoners en heldere grenzen. Het gebied

heeft een eigen identiteit en reputatie, en dat maakt het allemaal heel grijpbaar.

De tweede factor (2) vergt al wat meer verhaal. De enorme investering in de toekomst van kinderen, via een bovengemiddeld presterende basisschool en een indrukwekkende omgeving van vrijwilligers die de taalontwikkeling enthousiast en energiek stimuleren, is natuurlijk de best denkbare preventie. Hier worden kinderen vooruit geholpen die daardoor een betere uitgangspositie krijgen voor de rest van hun leven. Een betere onderwijsbasis maakt ze minder kwetsbaar en daardoor lopen ze *grosso modo* minder risico om in armoede, uitkeringsafhankelijkheid en ongezonde levensomstandigheden terecht te komen. Ze zijn kansrijker en dat is onbetaalbaar. **En dat gebeurt inderdaad door de organisatie van nabijheid: direct op school, in goede harmonie met leerkrachten, door enthousiaste mensen die in staat zijn om warme betrekkingen met kinderen aan te gaan, niet als vreemde maar als buurtgenoot.** Mijn liefje, wat wil je nog meer!!

Deze overigens bewuste keuze voor kinderen heeft ook een keerzijde. Want een preventieve aanpak via de organisatie van nabijheid ontbreekt eigenlijk als het niet om kinderen gaat. Voor volwassenen is er aanmerkelijk minder. Niet voor het groeiend aantal volwassen ouders dat in de flank van de taalactiviteiten rondom de basisschool als het ware met het emancipatieprogramma meelift. Maar voor de volwassenen die moeite hebben om het hoofd boven water te houden, die financieel permanent onder druk staan, is eigenlijk weinig tot niks ontwikkeld. WijEindhoven staat te ver af, en aan preventie

worden weinig creatieve gedachten besteed. Op dat punt is de afgelopen jaren niet veel vooruitgang geboekt.

Ook de derde factor (3) levert een dubbel beeld op. Is er sprake van eigenaarschap als voorwaarde voor duurzame betrokkenheid? Voor de nieuwkomers, de ingeplaatsten, gaat dat zeker op. Misschien niet voor allemaal, maar wel voor een grote sterke groep. Ze nemen hun verantwoordelijkheid, laten initiatieven draaien, hebben daar plezier in en dragen zichtbaar bij aan de kwaliteit van de wijk, maar ook aan hun eigen woonbeleving. Veel van hen blijven ook actief als het na twee jaar niet per se meer hoeft.

Maar juist de invasie van ingeplaatsten heeft er ook voor gezorgd dat een andere groep zich onteigend voelt. Ze leggen het af tegen de nieuwe krachten die ondersteund door krachtige instituties (Sint Trudo, gemeente) alle waardering ten deel valt. Waar de nieuwkomers zich stortten op verantwoorde zaken met mooie emancipatiedoelen, hechten de oudgedienden juist aan gezelligheid en amusement, zaken die in de veranderingscultuur van de wijk door de dienstdoende professionele elites zonder het zo te zeggen als minder belangrijk worden ervaren. 'Kan er nu niet gewoon een keer een kinderdisco georganiseerd worden', verzuchtte ooit iemand die moe was van de voortdurende nadruk op educatief verantwoorde taalactiviteiten voor kinderen.

Maatschappelijke kosten baten analyse

Voor de vierde factor (4), de triomf van *best persons*, liggen de bewijzen voor het oprapen in Woensel-West. Ze zal het zelf niet leuk vinden om zo aangeduid te worden ('Het is toch gewoon doen waarvoor je betaald wordt'), maar Yvonne van Mierlo, de directeur die Basisschool 't Palet tot grote hoogten

wist te stuwen is iemand die beton in beweging kan brengen.

Pragmatisch, zelf de handen uit de mouwen stekend, weten wat je wilt en mensen daarvoor meenemen. Het is echt een gave, maar als je zulke mensen hebt kan je ijzer met handen smeden.

En zo zijn er meer. Nienke Bruinsma, een energieke kracht binnen de Buurtonderneming, iemand die al die ingeplaatsten langs ziet komen, die verbindt, organiseert. Daarmee heeft ze een onvoorstelbare bron energie in de wijk losgemaakt. Daar moet je gevoel en talent voor hebben. En ik heb natuurlijk niet alle ingeplaatsten gesproken, maar vrouwen als Sanne Peeters en Edith van Schaik, zijn van onschatbare waarde. En dat geldt ook voor de leiding van de Buurtonderneming. Vanuit hun institutionele achtergrond (namens Sint Trudo en de gemeente) is hun positie misschien wat minder gemakkelijk, maar Issanka van der Paal en Patrick Walravens hebben het vermogen om buiten de oevers van strikte taakomschrijvingen en bureaucratische verordeningen te treden en mensen mee te nemen in oplossingen waar iedereen warm voor kan lopen.

En dan het draagvlak en vitale coalities, de vijfde succesfactor (5). De constructie van de Buurtonderneming is daar het bewijs van. Het is een ijzersterk en langdurig verband tussen woningcorporatie Sint Trudo die ervan overtuigd is dat investeren in mensen en kansen onderdeel uitmaakt van haar maatschappelijke verantwoordelijkheid en de gemeente Eindhoven die met deze coalitie handen en voeten gaf aan de overtuiging dat een effectieve uitvoeringsorganisatie niet vanuit het stadhuis draaiende is te houden, maar in de buurt thuishoort, tussen de mensen om wie het gaat en – vooral – met de daarbij horende bevoegdheden. Met de Buurtonderneming is een sterke bepalende entiteit gecreëerd. Zo'n vorm

van sturing ontbreekt nogal eens in andere aandachtswijken, waardoor de besluitvorming zich een weg moet banen langs overlegtafels en vergaderingen. Dat dempt enthousiasme. In een verantwoordelijkheidsverdeling die afhankelijk is van overleg, wordt niet snel een tandje bijgezet, laat staan een creatieve oplossing bedacht, omdat iedereen elkaar aankijkt. Het leidt bovendien vaak tot de beruchte projectencarroussel, waarin allerhande organisaties en mensen de wijk invliegen om daar allerhande op papier bedachte plannen uit te voeren, om weer te vertrekken als het geld op is. Die situatie is in Woensel-West doorbroken, **wat er op gang is gebracht is verbonden en verankerd in de wijk en draagt bij aan duurzame sociale infrastructuur. Dat is een gezamenlijk verdienste van gemeente en woningcorporatie Sint Trudo, die daar een extra pluim voor verdient, omdat zij zich hier volhardend in hebben getoond, terwijl de Haagse politiek woningcorporaties juist tot een taakopvatting lijkt te dwingen die eerder in een tegenovergestelde richting lijkt te gaan.**

En dan tenslotte de zesde factor (6), de wijkaanpak verdient zichzelf terug en kent meerdere financieringsbronnen. Ik heb zowel bij de gemeente als bij de Sint Trudo navraag gedaan of er wel eens berekend is wat het allemaal kost en wat in een ruimer en toekomstig perspectief de opbrengsten zouden kunnen zijn. In het jargon heet dat ook wel een maatschappelijke kosten baten analyse. Die is – kort en goed – nooit gemaakt, of nooit boven het niveau van de achterkant van het sigarendoosje uitgekomen. Dat is jammer want het is heel wel denkbaar dat de investeringen die de afgelopen tien jaar zijn gedaan zich op langere termijn uitbetalen in een aanmerkelijk vermindering van maatschappelijke kosten.

We hoeven niet heel lang in de tijd terug te gaan om te becijferen wat de politie inzet kostte in een wijk waar prostitutie en drughandel welig tierden. Becijfer de schade aan woninginbraken, winkeldiefstallen, en misgelopen belastingen, en zie dat op deze punten aanmerkelijk verbetering is gekomen. Bereken de maatschappelijke winst van de kinderen die hun taalachterstand weten te overwinnen, daardoor kansrijker in het leven komen te staan en minder een beroep hoeven te doen op financiële ondersteuning van overheidswege. Vanuit dat perspectief is het rendement van de afgelopen tien jaar wijkvernieuwing aanmerkelijk. Reken het dus maar uit.

Twijfel over doorgaan

Zo'n maatschappelijke kosten baten analyse is temeer belangrijk als het gaat om de vraag hoe het nu verder moet met de wijkaanpak van Woensel-West. Formeel loopt in 2017 het wijkactieprogramma van de Vogelaar-aanpak af. Tien jaar geleden zetten alle betrokken partijen hun handtekening onder een engagement dat tien jaar zou duren. Alleen bleek de aanjager van dit alles, de rijksoverheid, de minst betrouwbare partner. Een kabinetswisseling verder bleek de nieuwe regering al deze mooie voornemens onmiddellijk diep in een Haagse bureaulade weg te stoppen. Sindsdien is er uit de residentie nog maar weinig van de wijkenaanpak vernomen.

Lokaal is, zoals in de drie betrokken Eindhovense wijken is aangetoond, de aangegane verantwoordelijkheid niet losgelaten en zijn de investeringen gewoon doorgevoerd, zij het soms met enige vertraging. Maar hoe nu verder? Binnen de gemeente Eindhoven worden vraagtekens geplaatst om op dezelfde voet met de Buurtonderneming verder te gaan.

Vergeleken met de toedeling naar andere Eindhovense wijken gaat er relatief veel gemeentegeld naar Woensel-West, dat bovendien een in vergelijking met andere wijken klein gebied is. Voor het geld waarvoor de gemeente participeert in de Buurtonderneming (en de facto Patrick Walravens betaalt), bestrijken wijkcoördinatoren in andere delen van de stad gebieden die veel groter zijn. Is het dan niet logisch, zoals ook met de indeling van de WijEindhoven-teams is besloten, om Woensel-West niet als een apart gebied te zien, maar de buurt onder te brengen bij bijvoorbeeld de wijk Woensel-Zuidwest? Waarom zou Woensel-West nog langer recht hebben op de bevoorrechte positie die ze door de Vogelaarwijk-aanpak van regeringswege in de schoot gekregen heeft, zeker als de cijfers aantonen dat de toestand van de wijk grosso modo niet zoveel slechter is als van andere gebieden? De tijdelijke impuls is geslaagd, dus nu kan de wijk gewoon weer onderdeel worden van de reguliere Eindhovense verdeelsleutels. Er zijn geen extraatjes meer nodig.

Volgens Yvonne van Mierlo, de voortvarende ex-directeur van Basisschool 't Palet, zou dat neerkomen op regelrechte kapitaalverspilling. Het zou het einde van de Buurtonderneming betekenen, het einde van de sterke en vitale coalitie tussen Sint Trudo en de gemeente Eindhoven. De imponerende winst die met de basisschool is geboekt, mede dankzij de brede schil van energieke vrijwilligers die om de school is gelegd en die er in feite een succesvolle brede basisschool van heeft gemaakt, is immers niet in een paar jaar duurzaam. Van Mierlo: 'Dat is een breekbare vooruitgang, die als je gaat tornen aan de pijlers waar deze op is gebaseerd zomaar kan teruggaan. Dit consolideren in een buurt kost misschien wel

een generatie. En hoe erg is die extra aandacht voor een wijk die misschien wel decennialang aan het lot is overgelaten?'

Bezin je dus vooral over de vraag hoe het verder moet, in plaats van gemakshalve te veronderstellen dat het minder kan. Daar is ook alle reden toe, want het leger ingeplaatsten begint op te drogen. Nu al is er minder instroom vanwege het plan-Celsius, waardoor er veel mensen geherhuisvest moeten worden, met als gevolg dat het aanbod aan vrijkomende woningen stevig terug zal lopen. Als die toestroom stopt wat zal dan de continuïteit zijn van veel emancipatie-initiatieven? Kunnen er nieuwe incentives verzonnen worden om mensen te stimuleren om zich voor de wijk en hun bewoners in te zetten? Geef de Buurtonderneming de gelegenheid om daar aan te werken, inclusief de inzet van de buurt om in de flank van professionele aanwezigheid de sociale problematiek aan te pakken en verdere stappen te zetten om creatief om te gaan met de werkeloosheid in de wijk. De basis daarvoor is de afgelopen tien jaar gelegd. Als het ergens kan, dan is het in Woensel-West. **Ga dus door, en doe het zo dat die kleine wijk Woensel-West, die op zichzelf niet zo heel veel kost aan experimenten en initiatieven (de Buurtonderneming kost jaarlijks iets meer dan twee ton, opgebracht door gemeente en Sint Trudo!!), leerzaam kan zijn voor andere wijken. Maak van Woensel-West een vooruitgeschoven positie.**

Dat zou ook heel goed passen in de trend waarin juist meer en meer bestuurlijke verantwoordelijkheid wordt verplaatst van het stadhuis naar de buurt. Overal in het land wordt gesproken over gebiedsgebonden populatiefinanciering, buurtbudgetten, buurtbegrotingen. Het zijn allemaal voorbeelden van een zoektocht om verantwoordelijkheden

van lokale overheden als het ware ‘door’ te decentraliseren naar een overzichtelijk gebied waar burgers, professionals en publieke instanties nieuwe coalities en verbanden kunnen smeden om die verantwoordelijkheid te dragen en om te zetten in initiatieven en acties.

In welke vorm dat moet, is echter nog zeer ongewis. Daar is men overal in Nederland mee aan het experimenteren. Maar in Woensel-West is daar echter al een belangrijke stap voor gezet. Met de Buurtonderneming is er een nieuw soort infrastructuur voor zo’n nieuwe coalitie ontwikkeld. Er is een vooruitgeschoven post gecreëerd die namens de gemeente en de woningcorporatie de publieke zaak vorm geeft. Dat is nog niet af, het is ook nog onvolkomen, maar het is een fascinerende grondslag om daar over door te denken en op voort te bouwen. Om – met andere woorden – de uitdaging van het doordecentraliseren vorm te geven. In dat perspectief bezien zou het van bestuurlijke kortzichtigheid getuigen om de Buurtonderneming af te bouwen.

Verlegenheid

Rest nog een vraagstuk. De bewoners, hun onderlinge verhoudingen en de vraag hoe daar mee om te gaan. Als Woensel-West iets duidelijk maakt is dat het praten over ‘de’ bewoners een al te gemakkelijke voorstelling is van de werkelijkheid. ‘De’ bewoners zijn vooral een mensensoort die in de beleidstaal tot leven komt, en dan meestal met aanduidingen waarin hun rol centraal komt te staan en zij een grote stem in het kapittel hebben. De werkelijkheid is aanmerkelijk minder romantisch. Niet alleen in Woensel-West, maar op veel meer plaatsen in Nederland. Wat dat

betreft komt de indeling die ingeplaatsten-coördinator Nienke Bruinsma maakte op basis van haar intuïtie wat dichterbij de buurt van de werkelijkheid: 10 procent leunt op de informele economie en illegale handel (zoals wietteelt of het knippen van wietblaadjes); 30 procent heeft moeite het hoofd boven water te houden en is daar mogelijk ontvankelijk voor, 30 procent is emancipatie-eager (en gretig deelnemer van het emancipatie-aanbod) en 30 procent is zelfredzaam.

Dat schetst al een heel ander en vooral diverser beeld van de wijk. Bewoners zijn er in allerhande soorten en maten. Woensel-West telt bijvoorbeeld een kleine 15 procent bewoners van Turkse komaf. Dat is relatief een grote groep, groot genoeg om een aantal Turkse buurtwinkels draaiend te laten houden. Maar manifesteert deze groep zich ook in de wijk? Praten ze mee over beslissingen? Bestaan er connecties met de Buurtonderneming? Ik ben het niet echt op het spoor gekomen. Veel kinderen participeren via de school in de taalactiviteiten, dat zeker. Maar verder is de Turkse gemeenschap in Woensel-West vooral op zichzelf gericht, een oriëntatie die nog eens in stand gehouden wordt omdat veel van hen uit dezelfde streek in Turkije afkomstig zijn. Van verbinden en oversteken buiten het onderwijs is nog maar weinig sprake.

De werkelijkheid is dus een wijk die geen ‘de’ bewoners kent, maar oudgedienden, ingeplaatsten, migranten, huurders, huiseigenaren, studenten, opportunisten, zeurpieten en nog veel meer. Het is een uiteenlopende wereld, van verschillende snelheden, verschillende temperamenten, verschillende levens-overtuigingen. Juist dat maakt Woensel-West misschien wel zo bijzonder: op nog geen vierkante kilometer tref je eigenlijk alles uit de hedendaagse stedelijke samenleving aan. De kunst van de

publieke autoriteiten (gemeente, corporatie, onderwijs, politie, gezondheidszorg) is om daar een omgang mee te vinden. Dat lukt dus niet door de verschillen te ontkennen, door ze niet te benoemen, door er als het ware op afstand van te blijven. Alsof het een werkelijkheid is waar je je vingers maar beter niet aan kunt branden. Voor het beleid, de instanties zijn immers alle mensen gelijk, daarom spreken zij in hun taal over 'de bewoners'.

Het gevolg daarvan is dat de publieke autoriteiten een grote verlegenheid ten toon spreiden als er tussen bewoners botsingen ontstaan, zoals die rondom het bestuur van de Stichting Woensel-West. Ik bezocht de wijk begin november 2016, de laatste confrontatie tussen bewoners en de Buurtonderneming, waarin besloten werd om de Buurtinfowinkel in oude glorie te herstellen, dateerde van iets meer dan een maand daarvoor. Maar niemand van de Buurtonderneming, niemand van Sint Trudo, niemand van de gemeente begon in de gesprekken spontaan over de bewoners-impasse te verhalen. Pas toen ik er stukje bij beetje achter kwam, en er naar ging vragen, kwamen de verhalen los.

Eigenlijk vinden de publieke professionals dat het hun zaak niet is. Dat is ook de logische consequentie van het in de beleidstaal voortdurend benadrukken van het belang van de bewoners. Dan moet je als lokale overheid en als woningcorporatie ook niet de indruk wekken dat je daar over gaat. Bewoners gaan over hun eigen zaken. Het is paternalistisch als de publieke autoriteiten zich daar mee zouden bemoeien. Dus wordt er de andere kant op gekeken.

Moreel gezag

Ik moest bij het opschrijven van dit onderdeel van mijn verhaal vaak denken aan wat Yvonne van Mierlo mij vertelde op dins-

dagochtend toen zij mij haar aanpak uit de doeken deed om Basisschool 't Palet er bovenop te helpen. Ze vertelde dat ze een keer door een ouder fysiek was bedreigd. Dat was meteen einde verhaal. Het bestuur werd ingeschakeld, de onderwijs-autoriteiten verwittigd, de gemeente op de hoogte gesteld: op deze school was voor kind en ouder verder geen plaats meer. Punt. Die kordaatheid vertelde zich door. Het zette een norm. Niemand haalde het nog in zijn hoofd zich op een agressieve manier op de school tegen leerkrachten en directie te uiten.

Maar dat was op de school. Het terrein waar publieke autoriteiten (het schoolbestuur, de leerkrachten, de inspectie) de dienst uitmaken en daarmee de grenzen van het betamelijke vaststellen, bewaken en handhaven. **Maar toen na de carnavalsweek 2016 fysieke bedreigingen in de wijk werden geuit, was er niemand die dat kon of wilde corrigeren. Er was niemand die het morele gezag had om op te treden.**

Verantwoordelijke politici schrokken zich dood, zaten met de handen in het haar, maar stelden geen grens, zoals Yvonne van Mierlo dat op school wel deed.

De mensen van de Buurtonderneming namen ook geen stelling, want partij kiezen voor de ene groep bewoners is partij kiezen tegen een andere groep. Dus hield men zich liever op de vlakte, ook al was het wantrouwen juist ook tegen de Buurtonderneming zelf gericht. Die vorm van afzijdigheid was er bovendien al veel langer. Die uitte zich ook doordat de gemeente voor de besteding van bewonersgeld eigenlijk nauwelijks regels stelde. Minder transparante uitgaven en onzuivere verhoudingen tussen het opdrachtgevende stichtingsbestuur en opdrachtnemers werden daardoor met de mantel der liefde voor 'de bewoners' bedekt. Niemand corri-

geerde. Niemand dichtte zichzelf het gezag toe om er wat van te zeggen.

De vraag is of deze gemeentelijke en professionele neutraliteit wel effectief is. Misschien zou het effectief zijn als 'de bewoners' inderdaad een welomschreven sociologische aanduiding zou zijn. Maar dat is het niet. Het is een smeltkroes; het is een vat vol verschillen. Juist die verschillen vragen om omgangsvormen, om kaders, om duidelijkheid. Eén van de opmerkelijke punten die uit de bemiddelingspoging naar voren kwam was het gevoel van bewonerszijde dat de gemeente eigenlijk afwezig was. Te veel op afstand. De inbreng en aanwezigheid van de gemeente binnen de Buurtonderneming werd niet als zodanig waargenomen; de Buurtonderneming was van Sint Trudo, de woningcorporatie.

Daar valt natuurlijk heel veel over te zeggen (beschuldigend naar de gemeente wijzen is een standaardargument). **Maar je kunt die opmerkingen ook lezen als een uitdrukking van de behoefte dat er een instantie moet zijn die regels stelt (bijvoorbeeld over vrijwilligers, of over de besteding van publieke gelden), die midden in een wereld van concurrerende belangen en verschillen een zekere morele orde bewaakt en handhaaft. Een instantie die zichtbaar is.** Zo'n instantie is de Buurtonderneming (nog?) niet geworden, zeker niet in de ogen van de oudgedienden is de Buurtonderneming partij, en daarin hebben ze natuurlijk ook gelijk. De Buurtonderneming is de partij van de emancipatie, van de verandering, van de gentrificatie van de wijk.

De vraag is vervolgens of de Buurtonderneming meer had moeten zijn. Kan je zowel de verandering aanjagen als de mensen die de wereld zien veranderen te vriend hou-

den, meenemen en tevreden stellen? Kan je tegelijkertijd de emancipatie bevorderen en de achterblijvers bedienen en dan ook nog een instantie zijn die een morele orde bewaakt, die regels stelt? Kan de Buurtonderneming eigenlijk een ambitieuze frontpositie innemen als een soort lokale overheid; een wijkautoriteit, met een moreel gezag?

Dat is een interessante vraag, zeker gezien de tendens tot 'doordecentraliseren'. Dat roept allerhande vragen op die zich steeds nadrukkelijker in het lokale bestuur zullen opdringen. Want als je een nieuw soort wijkautoriteit installeert, wat zou dan de democratische legitimatie zijn? En kan een particuliere partij, zijnde woningcorporatie Sint Trudo, daarin dan ook een vooraanstaande rol spelen? Aan wie legt zo'n vooruitgeschoven overheid dan verantwoording af?

Leerzaam voor Eindhoven

Ik zal die vragen niet beantwoorden. Zeker niet na een weekje door de wijk cruisen. Maar de vragen zijn wel uiterst relevant en vragen om praktische antwoorden. Want in Woensel-West is op kleine schaal zichtbaar geworden wat zich overal in Nederland voltrekt. Wankelende omgevingen, wantrouwen tegen autoriteiten, misnoegen over de aandacht die andere groepen bewoners krijgen, financiële onzekerheden, uiteenlopende culturen die moeilijk met elkaar communiceren en langs elkaar leven. In Woensel-West uitte zich dat in een aan buitenstaanders nauwelijks uit te leggen conflict over de Buurtinformatiewinkel, elders in het land uit de verongelijkt-heid zich weer op andere manieren. De komst van huisvesting voor statushouders kan het ongenoegen plotseling doen verenigen, maar ook verkiezingen kunnen makkelijk worden

aangegrepen om een stem te geven aan het ongenoegen over de gevoelde afstand tussen het leven van ‘gewone’ mensen aan de ene kant en het officiële beleid aan de andere kant.

In deze spanningen zullen publieke autoriteiten en instanties de komende jaren moeten zien te opereren. Dat lukt niet door in algemeenheden beleid te verkondigen; dat lukt ook niet door op afstand te blijven en vanuit stadhuizen en kantoortuinen de werkelijkheid te bestieren. Dat lukt alleen als zich in de wijk een instantie vestigt die moreel gezag uitstraalt, corrigeert, korte lijnen kent en weet te improviseren als dat nodig is. **Dat lukt alleen als de publieke verantwoordelijkheid zich weet te manifesteren in de directe leefwereld. Als publieke functionarissen aanwezig zijn.**

Precies zoals Patrick Walravens van de Buurtonderneming het verwoordde toen hij uitlegde dat het geen zin heeft om Woensel-Westenaren met dwangmaatregelen en waarschuwingen te bestoken, omdat ze ongevoelig zijn voor de bureaucratische gestalte van de overheid. ‘Maar als je in staat bent om met de juiste mensen op het juiste moment een biertje te drinken en je zegt: joh dat moet nu toch echt ophouden, dan heeft het vaak wel effect. Maar dat is wel een kunst die je moet beheersen.’

Die kunst ontbrak even toen de bom barstte over de Buurtinfowinkel. Maar de Buurtonderneming is wel het enige publieke podium in de wijk waarin deze kunst langzaam is neergeslagen en verder ontwikkeld kan worden. Misschien moeten er wat andere accenten gelegd worden, misschien moet er kwaliteiten aan worden toegevoegd, misschien moeten er nieuwe creatieve vormen bedacht worden die oudere bewoners het gevoel van representatie geven¹², maar feit is

dat er een basis is gelegd die een sterke grondslag vormt om in een snel veranderende wijk nieuwe uitdagingen op te pakken en verder te brengen. Dat is leerzaam voor de hele stad Eindhoven, misschien wel voor het hele land.

Maar dan moet alle partijen wel nog eens bewust tien jaar bijtekenen voor het op de kaart houden van de Buurtonderneming Woensel-West. Zouden ze dat geduld kunnen opbrengen?

¹⁰ <http://www.binnenlandsbestuur.nl/Uploads/2016/11/Rekenkamerrapport-Evaluatie-WIJeindhoven--wat-WIJzer--1-.pdf>

¹¹ Zie: Jos van der Lans, *Een wijkgerichte aanpak: het fundament*. Ministerie van BZK, 2014, pp. 17-23. Downloaden: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2014/02/01/een-wijkgerichte-aanpak-het-fundament>

¹² Bij de bespreking van de concepttekst van dit verslag suggereerde een medewerker van Sint Trudo dat het misschien goed zou zijn als oude bewoners van de wijk die al jaren vrijwilligerswerk doen, net als de ingeplaatsten gedurende een bepaalde periode huurkorting of een ander voordeel dan wel blijk van publieke waardering zouden kunnen krijgen. Want juist in deze kringen voelde het – en niet ten onrechte – als tamelijk onrechtvaardig dat nieuwkomers betaald werden met huurkortingen die voor de oude getrouwe in de buurt woonachtige vrijwilligers onbereikbaar waren. Met dat gevoel van onrechtvaardigheid is door de Buurtonderneming niks gedaan, maar het sentiment droeg in de jaren die erop volgden wel bij tot de onderhuidse spanningen in de wijk. Het zou dus een goede les zijn om bij dergelijke voorrangsmaatregelen op een creatieve manier na te denken over vormen van compensatie voor mensen die ook het nodige bijdragen aan de buurt, maar toevallig niet tot de voorrangsdoelgroep horen.

Woensel-West in 15 highlights

1

Een van de succesvolste onderdelen van de aanpak van de Buurtonderneming Woensel-West is het **inplaatsingsprogramma**. 'Ingeplaatsten' in de wijk krijgen gedurende twee jaar per maand honderd euro huurkorting waarvoor ze als tegenprestatie geacht worden tien uur per maand iets in en voor de buurt te doen. Vanaf 2010 zijn er op deze wijze ongeveer 200 nieuwe wijkbewoners ingeplaatst. Ruw berekend wordt er zo jaarlijks zo'n 7000 uur in de wijk aan activiteiten verricht. Dat blijkt een enorme investering in de energie en kracht van de wijk.

2

Een van de meest opmerkelijke prestaties in Woensel-West is de wederopstanding van **Basisschool 't Palet**, in 2009 nog onder curatele van de onderwijsinspectie, in 2015 uitgeroepen tot de beste school van Brabant. Dat is het werk van een energieke onderwijsploeg, maar iedereen benadrukt dat dat op zichzelf onvoldoende is om zover te komen. Het feit dat rondom de school een schil van activiteiten en vrijwilligers is ontstaan, veelal georganiseerd door de Buurtonderneming en uitgevoerd door 'ingeplaatsten', zien direct betrokkenen als de sleutel tot dit succes.

3

Een niet onbelangrijke les is dat de inzet van medebewoners (vrijwilligers) alleen dan effectief is als er sprake is van een **in de wijk aanwezige professionele back up**. De inzet van bewoners kan, zoals op Basisschool 't Palet is aangetoond, het werk van professionals versterken, maar niet vervangen

of daarvoor in de plaats treden. Vanwege het ontbreken van een adequate en aanwezige professionele ondersteuning op 'achter de voordeur'-problemen van Woensel-Westenaren is de inzet van ingeplaatsten op dit terrein achtergebleven en uiteindelijk drooggevalen.

4

Een belangrijk effect van de Buurtonderneming (en het inplaatsingsprogramma) is dat Woensel-West op het terrein van welzijnsactiviteiten opmerkelijk goede rapportcijfers scoort. **Een derde van de wijkbewoners is actief bezig geweest om de buurt te verbeteren**, het hoogste percentage van alle Eindhovense buurten. In geen Eindhovense buurt waren percentueel zoveel bewoners betrokken bij vrijwilligerswerk als in Woensel-West (59% in 2015) en – zeker in vergelijking met de rest van de stad – vindt een hoog percentage, zeg maar een derde van de bewoners, dat de wijk er op vooruitgaat. In de meeste buurten van de stad zien mensen geen verbetering.

5

Ook in fysiek opzicht is de wijk bezig om op te krabbelen. In 2014 werd het plan Volta-Galvani afgerond, met 109 woningen en 22 commerciële ruimten (West Side Stores) aan de Edisonstraat. Na enige vertraging is inmiddels ook plan-Celsius in uitvoering. Rondom het Celsiusplein worden 400 woningen gesloopt voor de nieuwbouw van een gelijk aantal sociale huurwoningen. Dat betekent dat **in tien jaar tijd ongeveer een kwart van het woningbestand vervangen is door nieuwbouw**.

6

Kenmerk van de aanpak van de Buurtonderneming is dat deze resultaat- en actiegericht is. **Er wordt niet in problemen gedacht, maar vooral in oplossingen** en het mobiliseren van mensen (professionals, vrijwilligers) die daar aan bij kunnen dragen. Daarbij laat de Buurtonderneming zich niet weerhouden door bureaucratische belemmeringen. Er is altijd wel een weg naar een oplossing, ook al moet je daarvoor soms 'buiten de lijntjes kleuren'.

7

Ondanks het feit dat er in de hele wijk grote tevredenheid bestaat over de veranderingen die de wijkaanpak en de Buurtonderneming gerealiseerd hebben, **leeft er in de wijk ook verongelijkheid**. Vooral onder bewoners die van oudsher (en soms al generatielang) de wijk als habitat hebben, voelen zich in alles wat er in de wijk gebeurt steeds minder gerepresenteerd. Het ongenoegen daarover uitte zich in 2016 in een conflict over de Buurtinfowinkel, dat in de wijk tot een hevige tweespalt heeft geleid die diepe sporen heeft nagelaten.

8

In het emancipatieprogramma van de Buurtonderneming gaat het in de eerste plaats om kinderen. Voor wat betreft hun schoolprestaties is er ook grote vooruitgang geboekt. Dat geldt echter minder voor de volwassenen. In economisch opzicht, zo bewijzen de statistieken, is Woensel-West nog steeds een achterstandswijk, met **een zeer grote groep mensen die van een minimaal inkomen moet zien**

rond te komen. Het aan-tal bijstandsgerechtigden en werkzoekenden is onverminderd bovengemiddeld. Hiervoor zijn geen aparte programma's, of ingeplaatsten-initiatieven, tot ontwikkeling gekomen.

9

In de **WijEindhoven**-registratie staan ruim 700 mensen genoteerd die woonachtig zijn in Woensel-West. Dat is op een populatie van 4000 mensen bijna 20 procent! **Met ruim 400 bewoners is actief en redelijk frequent contact**. Daarvoor zijn zo'n acht à tien professionals beschikbaar, die dus gemiddeld met zo'n vijfenveertig actieve dossiers in de weer zijn. Dat zijn vooral individuele contacten. In collectief opzicht is er op dit punt weinig van de grond gekomen. Het samen opgaan van WijEindhoven met de actieradius van Buurtonderneming staat nog in de kinderschoenen.

10

Woensel-West maakt duidelijk dat het spreken over 'de' bewoners, wat in veel beleidsnota's vanzelfsprekend gebeurt, problematisch is. **De werkelijkheid is een wijk die geen 'de' bewoners kent, maar oudgedienden, ingeplaatsten, migranten, huurders, huiseigenaren, opportunisten en nog veel meer**. Het is een uiteenlopende wereld, van verschillende snelheden, verschillende temperamenten, verschillende levensovertuigingen. Juist dat maakt Woensel-West ook bijzonder: op nog geen vierkante kilometer tref je eigenlijk alles uit de hedendaagse stedelijke samenleving aan. De kunst van de publieke autoriteiten (gemeente, corporatie, onderwijs, politie, gezondheidszorg) is om

daar een omgang mee te vinden. De Buurtonderneming is daar *grosso modo* redelijk in geslaagd, zij het dat veel oudgedienden de Buurtonderneming te veel een zaak van Sint Trudo vinden.

11

Met de Buurtonderneming is in de wijk een sterke bepalende entiteit gecreëerd. Zo'n vorm van sturing ontbreekt nogal eens in andere aandachtswijken, waardoor de besluitvorming zich een weg moet banen langs overlegtafels en vergaderingen. Die situatie is in Woensel-West door de nauwe samenwerking tussen de gemeente Eindhoven en woningcorporatie Sint Trudo voorkomen. Dat is bijzonder vooral omdat de Haagse politiek woningcorporaties juist tot een taakopvatting lijkt te dwingen die eerder in een tegenovergestelde richting gaat.

12

Het verdient aanbeveling om van de inzet van middelen met betrekking tot de Buurtonderneming een maatschappelijke kosten baten analyse (MKBA) te maken. Dat kan duidelijk maken dat de investeringen die de afgelopen tien jaar zijn gedaan zich op langere termijn uitbetalen in een aanmerkelijk vermindering van maatschappelijke kosten. Becijfer de schade aan woninginbraken, winkeldiefstallen, en misgelopen belastingen, en zie dat op deze punten aanmerkelijk verbetering is gekomen. Bereken de maatschappelijke winst van de kinderen die hun taalachterstand weten te overwinnen, daardoor kansrijker

in het leven komen te staan en minder een beroep hoeven te doen op financiële ondersteuning van overheidswege. Vanuit dat perspectief lijkt het rendement van de afgelopen tien jaar wijkvernieuwing aanmerkelijk. Reken het dus maar uit.

13

Wat in Woensel-West ontbeert is een vorm van moreel gezag dat zich kan laten gelden als er normen worden overschreden en er sprake is van intimidatie. Publieke instanties houden zich op de vlakte - er heerst in dat opzicht verlegenheid. Veel bewoners vinden echter dat juist de gemeente er is om deze morele orde te bewaken. De vraag is of de Buurtonderneming, immers een sterk aanwezige publieke kracht in de buurt, zich ook op het terrein van morele gezagsuitoefening zou moeten manifesteren.

14

Er is in Nederlandse gemeenten een zoektocht op gang aan het komen om taken en verantwoordelijkheden door te decentraliseren naar een overzichtelijk gebied waar burgers, professionals en publieke instanties nieuwe coalities en verbanden kunnen smeden om die verantwoordelijkheid te dragen en om te zetten in initiatieven en acties. In Woensel-West is daar de afgelopen jaren een eerste stap voor gezet. Er is met de Buurtonderneming een vooruitgeschoven post gecreëerd die namens de gemeente en de woningcorporatie de publieke zaak vorm geeft. Dat is nog niet af, het is ook nog onvolkomen, maar het is wel een fascinerende basis om daar over door te denken en op voort te bouwen.

15

Er is sprake van een toenemend wantrouwen van burgers ten opzichte van de bestuurlijke elites, ook in Woensel-West kan je dat sentiment proeven. Dat wantrouwen laat zich niet verdrijven door in gemeenschappen beleid te verkondigen; dat verdwijnt ook niet door op afstand te blijven en vanuit stadhuis en kantoortuinen de werkelijkheid te bestieren.

Wat nodig is dat werkelijkheden met elkaar geconfronteerd worden, precies zoals dat in Woensel-West is gebeurd, zij het dat het conflict smoorde in wederzijds onvermogen.

Een onopgelost conflict mag echter niet verhinderen dat het cruciaal is dat publieke verantwoordelijkheden zich daadwerkelijk manifesteren in de directe leefwereld. Dat publieke functionarissen aanwezig zijn en gekend worden. Dat is de basis om vertrouwen te scheppen, ook al lukt het nooit om iedere bewonersgroep daarin mee te nemen.

De Buurtonderneming is een voertuig om die confrontatie aan te gaan.

Over de auteur

Jos van der Lans (1954) is cultuurpsycholoog en publicist. Hij is een van de meest toonagevende journalisten als het gaat om de ontwikkelingen in de publieke sector, waar hij al ruim dertig jaar over schrijft. Hij publiceerde onder meer *Koning Burger. Nederland als zelfbedieningszaak* (2005), *Ontregelen. De herovering van de werkvloer* (2008), *Eropaf. De nieuwe start van het sociaal werk* (2010), *Sociaal doe-het-zelven* (2013, met Pieter Hilhorst) en *Decentraal. De stad als sociaal laboratorium* (2014, met Nico de Boer). Vanaf 2010 was hij gedurende een jaar een van de voorzitters van de Visitatiecommissie wijkenaanpak, in welke hoedanigheid hij Woensel-West bezocht. In 2007 was hij initiatiefnemer van de *Canon sociaal werk*, een digitaal platform waarin de geschiedenis van de verschillende werksoorten in het publieke domein wordt vastgelegd. In dat kader redigeerde hij ondermeer de *Canon volkshuisvesting* (2016). Zie voor meer achtergrondinformatie: www.josvdlans.nl of volg hem op twitter: @josvanderlans.

Tekst Jos van der Lans

Buurtonderneming

Ontwerp Scherpontwerp

Wenckenbachstraat 54

5621 HB Eindhoven

040 - 787 18 18

Fotografie

www.woensel-west.com

Christ Clijsen (cover)

Igor Vermeer

© 2017

Boudewijn Bolmann

Druk Wilco Art Books

